

Xinhua/Alamy Stock Photo

Ενότητα 1 Οι βασικές αρχές

Ενότητα 2 Υποδείγματα και όριο παραγωγικών δυνατοτήτων

Ενότητα 3 Συγκριτικό πλεονέκτημα και εμπόριο

Ενότητα 4 Το διάγραμμα της κυκλικής ροής

Βασικές οικονομικές έννοιες

ΜΙΑ ΜΕΡΑ ΣΕ ΜΙΑ ΜΕΓΑΛΟΥΠΟΛΗ

Λονδίνο, Νέα Υόρκη και Τόκιο μοιράζονται κάτι: είναι μεγαλουπόλεις – τεράστια μητροπολιτικά συγκροτήματα, με πληθυσμό δεκάδων εκατομμυρίων κατοίκων. Και ενώ οι περισσότεροι είναι εξοικειωμένοι με αυτές τις μεγαλουπόλεις, πολλοί δεν γνωρίζουν τη μεγαλύτερη από όλες: το τεράστιο αστικό συγκρότημα που είναι γνωστό ως Δέλτα του ποταμού Περλ στην Κίνα. Το Δέλτα του ποταμού Περλ φιλοξενεί πάνω από 65 εκατομμύρια κατοίκους.

Με τι ασχολούνται όλοι αυτοί οι άνθρωποι; Ένα σημαντικό ποσοστό τους απασχολείται με την παραγωγή αγαθών για τις παγκόσμιες αγορές και ειδικά, αλλά όχι μόνον, με την παραγωγή εξαρτημάτων για ηλεκτρονικές συσκευές: σχεδόν κάθε smartphone, κάθε τάμπλετ και κάθε ηλεκτρονικός υπολογιστής περιέχει εξαρτήματα που έχουν κατασκευαστεί εκεί. Όμως, οι κάτοικοι των μεγαλουπόλεων δεν είναι μόνον παραγωγοί· είναι και καταναλωτές.

Και ενώ ο μισθός του μέσου εργαζόμενου στο Δέλτα του ποταμού Περλ είναι σχετικά χαμηλός, εάν τον συγκρίνουμε με τα μέτρα των ΗΠΑ, το σύνολο των μισθών και των εισοδημάτων είναι αρκετά υψηλό ώστε να στηρίζει έναν τεράστιο τομέα λιανικών πωλήσεων, από τις μικρές οικογενειακές εμπορικές επιχειρήσεις μέχρι τα καταστήματα που πωλούν ακριβά είδη πολυτελείας. Και όμως, σχετικά πρόσφατα, το 1980, γύρω στα 800 εκατομμύρια άνθρωποι στην Κίνα ζούσαν με λιγότερα από 1,50 δολάρια την ημέρα. Στην πραγματικότητα, το βιοτικό τους επίπεδο δεν ήταν κατά πολύ υψηλότερο συγκρινόμενο με αυτό που είχαν πριν από αιώνες.

Όμως, στα χρόνια μετά το 1980 το εισόδημα των Κινέζων αυξήθηκε πάνω από είκοσι φορές σε πραγματικούς

όρους, και το ποσοστό φτώχειας (το ποσοστό του πληθυσμού που ζει με λιγότερα από 1,90 δολάρια την ημέρα) μειώθηκε από το 88% το 1981 στο 0,5% το 2016. Η ραγδαία ανάπτυξη της μεγαλούπολης στο Δέλτα του ποταμού Περλ είναι επιτομή μιας απίστευτης ιστορίας επιτυχίας, χάρις στην οποία εκατοντάδες εκατομμύρια Κινέζοι ξέφυγαν από την απόλυτη φτώχεια των τελευταίων δεκαετιών. Ποτέ άλλοτε στην ιστορία του ανθρώπου δεν έχουμε δει τέτοια πρόοδο για έναν τόσο μεγάλο αριθμό ανθρώπων.

Μολονότι πρόκειται για μια αξιοθαύμαστη ιστορία, εντούτοις δεν είναι μοναδική. Από το 1840 έως το 1910, οι Βρετανοί βίωσαν επίσης μια πολύ σημαντική άνοδο του βιοτικού επιπέδου τους. Και η επιτυχία αυτή επαναλήφθηκε αμέσως μετά στις Ηνωμένες Πολιτείες, προετοιμάζοντας έτσι το έδαφος για τη μεγάλη ευημερία που απολαμβάνουν σήμερα οι πολίτες των ΗΠΑ.

Τα πρωτοφανή αυτά γεγονότα έχουν επηρεάσει τη ζωή μας σήμερα με ποικίλους τρόπους. Λόγου χάρι, χρησιμοποιείτε smartphone, τάμπλετ και φορητούς υπολογιστές που κατασκευάζονται στο Δέλτα του ποταμού Περλ, ενώ σπουδάζετε σε ένα εξαιρετικό πανεπιστημιακό ίδρυμα των Ηνωμένων Πολιτειών, δηλαδή, σε μία από τις πλουσιότερες χώρες του κόσμου.

Σε αυτό το μέρος, θα παρουσιάσουμε τις βασικές έννοιες της οικονομικής και θα δούμε αναλυτικά τις έντεκα βασικές αρχές της οικονομίας. Το βήμα αυτό θα μας οδηγήσει στη μελέτη δύο σημαντικών οικονομικών υποδειγμάτων αλλά και σε ένα διάγραμμα που φωτίζει τις ροές χρήματος, αγαθών και υπηρεσιών σε μια οικονομία, προκειμένου να κατανοήσουμε πώς σκέφτονται οι οικονομολόγοι και να εξηγήσουμε γιατί είναι τόσο χρήσιμα τα υποδείγματα.

Οι βασικές αρχές

ΤΙ ΘΑ ΜΑΘΟΥΜΕ

- Πώς το **αόρατο χέρι** επηρεάζει τις σύγχρονες οικονομίες;
- Πώς η επιδίωξη του ατομικού συμφέροντος οδηγεί σε **αποτυχίες της αγοράς**;
- Ποιες είναι οι τέσσερις αρχές που καθοδηγούν τις ατομικές επιλογές;
- Ποιες είναι οι τέσσερις αρχές που διέπουν τον τρόπο με τον οποίο αλληλεπιδρούν οι ατομικές επιλογές;
- Ποιες είναι οι τρεις αρχές που καταδεικνύουν τις αλληλεπιδράσεις σε όλο το εύρος της οικονομίας;

Η ακμάζουσα αγορά στην Κίνα σήμερα.

Η **οικονομία** (economy) είναι ένα σύστημα συντονισμού των παραγωγικών δραστηριοτήτων της κοινωνίας.

Η **οικονομική** (economics) είναι η κοινωνική επιστήμη που μελετά την παραγωγή, τη διανομή και την κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών.

1.1 Το αόρατο χέρι

Το τεράστιο βιομηχανικό και καταναλωτικό αστικό συγκρότημα που είναι σήμερα το Δέλτα του ποταμού Περλ είναι ένα σχετικά νέο δημιούργημα. Πώς έγινε αυτό το άλλοτε μικρό και πολύ φτωχό ψαροχώρι να μετασχηματιστεί στο παγκόσμιο εργαστήριο ηλεκτρονικών τα τελευταία σαράντα χρόνια και να μετατραπεί σε δυναμικό δημιουργό πλούτου;

Για να επιτευχθεί το επίπεδο ευημερίας που έχουν κατακτήσει οι Ηνωμένες Πολιτείες –επίπεδο στο οποίο μόνον τώρα μπορεί να προσβλέπει ο μέσος κάτοικος του Δέλτα του ποταμού Περλ– απαραίτητη προϋπόθεση είναι η ύπαρξη ενός εύρυθμου συστήματος για τον συντονισμό των παραγωγικών δραστηριοτήτων – των δραστηριοτήτων μέσω των οποίων παράγονται τα αναγκαία αγαθά και οι υπηρεσίες και τα οποία διανέμονται στους ανθρώπους που τα επιθυμούν. Αυτό το είδος συστήματος εννοούμε όταν μιλάμε για **οικονομία**. Και η **οικονομική** είναι η κοινωνική επιστήμη που μελετά την παραγωγή, την κατανομή και την κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών.

Μια οικονομία επιτυγχάνει τον σκοπό της όταν καταφέρνει, στην κυριολεξία όμως, να παράγει και να κατανέμει αγαθά. Και όπως είδαμε, τα τελευταία σαράντα χρόνια η κινεζική οικονομία κατόρθωσε να επιτύχει μια εντυπωσιακή αύξηση της ποσότητας των αγαθών που παράγει και κατανέμει τόσο στους κατοίκους της όσο και στον υπόλοιπο κόσμο.

Επομένως, κάτι θα πρέπει να έκανε σωστά η κινεζική οικονομία, και ίσως θα πρέπει να επαινέσουμε τους υπεύθυνους. Όμως, μπορείτε να μαντέψετε την απάντηση; Δεν υπάρχει κανένας υπεύθυνος – τουλάχιστον, όχι πλέον.

Τη δεκαετία του 1970, πριν από την τρομερή ανάπτυξη του Δέλτα του ποταμού Περλ, η Κίνα ήταν μια κατευθυνόμενη οικονομία (command economy), ή κεντρικά σχεδιασμένη οικονομία, στην οποία οι αποφάσεις σχετικά με τι θα παράγουν τα εργοστάσια και τι αγαθά θα κατανέμονται στα νοικοκυριά λαμβάνονταν από κυβερνητικούς αξιωματούχους. Ωστόσο, η εμπειρία απέδειξε ότι οι κατευθυνόμενες οικονομίες δεν λειτουργούν καλά. Οι παραγωγοί στις κατευθυνόμενες οικονομίες, όπως ήταν η οικονομία της Κίνας πριν από το 1980, ή η οικονομία της Σοβιετικής Ένωσης πριν από το 1991, συνήθως αδυνατούσαν να παράγουν προϊόντα επειδή δεν είχαν βασικές

πρώτες ύλες, ενώ όταν κατάφερναν να τα παράγουν διαπίστωναν, συχνά, ότι κανένας δεν τα ήθελε. Οι καταναλωτές συχνά αδυνατούσαν να βρουν είδη πρώτης ανάγκης, όπως χαρτί υγείας ή γάλα. Από το 1959 έως το 1961, σε αυτό που είναι σήμερα γνωστό ως «Μεγάλο Άλμα προς τα Πίσω»,¹ η κινεζική κυβέρνηση ώθησε εσφαλμένα σε ακραία όρια την κατευθυνόμενη οικονομία της, με αποτέλεσμα να οξύνει στο έπακρο τις οικονομικές δυσκολίες των Κινέζων και να οδηγήσει, αναίτια, εκατομμύρια ανθρώπους στον θάνατο.

Το 1978, η κυβέρνηση της Κίνας αναγνώρισε τελικά ότι δεν λειτουργούσε το οικονομικό μοντέλο της, και εγκαίνιασε μια αξιοσημείωτη προσπάθεια μετασχηματισμού της κατευθυνόμενης οικονομίας της σε μια **οικονομία της αγοράς**, δηλαδή, μια οικονομία στην οποία η παραγωγή και η κατανάλωση είναι αποτέλεσμα αποκεντρωμένων αποφάσεων που λαμβάνουν πολλές επιχειρήσεις και άτομα. Η οικονομία των Ηνωμένων Πολιτειών είναι μια οικονομία της αγοράς. Και στη σημερινή Κίνα δεν υπάρχει κεντρική αρχή που να υπαγορεύει στους ανθρώπους τι πρέπει να παράγουν ή πώς να διαθέτουν τα προϊόντα τους. Κάθε ατομικός παραγωγός κάνει αυτό που νομίζει ότι θα είναι πιο κερδοφόρο για τον ίδιο και κάθε καταναλωτής αγοράζει αυτό που επιλέγει.

Η **οικονομία της αγοράς** (market economy) είναι μια οικονομία στην οποία οι αποφάσεις για την παραγωγή και την κατανάλωση λαμβάνονται από τους ατομικούς παραγωγούς και καταναλωτές.

Εάν δεν είχατε δει ποτέ μια οικονομία της αγοράς σε λειτουργία, θα μπορούσατε να φανταστείτε ότι πρόκειται για μια χαοτική κατάσταση. Άλλωστε, δεν υπάρχει κανένας υπεύθυνος για την οικονομία αυτή. Εντούτοις, οι οικονομίες της αγοράς είναι ικανές να συντονίζουν εξαιρετικά σύνθετες δραστηριότητες και να εφοδιάζουν με αξιόπιστο τρόπο τους καταναλωτές με τα αγαθά και τις υπηρεσίες που επιθυμούν. Πράγματι, οι άνθρωποι εμπιστεύονται πολύ άνετα τη ζωή τους στο σύστημα της αγοράς: οι κάτοικοι σε μια οποιαδήποτε μεγάλη πόλη θα λιμοκτονούσαν μέσα σε μερικές ημέρες εάν οι απρογραμμάτιστες, αλλά κάπως τακτικές δράσεις χιλιάδων επιχειρήσεων δεν εξασφάλιζαν τον σταθερό εφοδιασμό της αγοράς με τρόφιμα. Αλλά όσο παράξενο και αν ακούγεται, το μη σχεδιασμένο, το απρογραμμάτιστο «χάος» της οικονομίας της αγοράς οδηγεί αποδεδειγμένα σε μια κατάσταση κατά πολύ ομαλότερη από τον σχεδιασμό μιας κατευθυνόμενης οικονομίας. Και αυτός είναι ο λόγος που σχεδόν κάθε χώρα στον κόσμο έχει γίνει οικονομία της αγοράς – με μόνες εξαιρέσεις τη Βόρεια Κορέα και την Κούβα.

Το 1776, σε ένα πολύ γνωστό εδάφιο του βιβλίου του *Ο Πλούτος των Εθνών* (The Wealth of Nations), ο πρωτοπόρος Σκωτσέζος οικονομολόγος Adam Smith υποστήριζε ότι τα άτομα, ενώ επιδιώκουν να προάγουν το προσωπικό τους συμφέρον, καταλήγουν συχνά να υπηρετούν, χωρίς να το επιδιώκουν, το συμφέρον όλης της κοινωνίας. Για τον επιχειρηματία, που η επιδίωξή του να αυξήσει το κέρδος του κάνει πλουσιότερη τη χώρα του, ο Smith έγραψε: «[Ο επιχειρηματίας] που επιδιώκει μονάχα την εξυπηρέτηση του δικού του συμφέροντος, σε αυτήν όπως και σε πολλές άλλες περιπτώσεις, καθοδηγείται από ένα αόρατο χέρι για προαγάγει έναν σκοπό που δεν ήταν στις προθέσεις του». Από τότε οι οικονομολόγοι χρησιμοποιούν τον όρο **αόρατο χέρι** όταν αναφέρονται στον τρόπο με τον οποίο η οικονομία της αγοράς κατορθώνει να τιθασεύσει τη δύναμη του ατομικού συμφέροντος για να προαγάγει το γενικό καλό.

Το **αόρατο χέρι** (invisible hand) αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο οι προσπάθειες ενός ατόμου να προαγάγει το ατομικό του συμφέρον μπορεί να οδηγήσουν σε επιθυμητά αποτελέσματα για την κοινωνία ως σύνολο.

Η μελέτη του τρόπου με τον οποίο τα άτομα λαμβάνουν τις αποφάσεις τους και του τρόπου με τον οποίο οι αποφάσεις αυτές αλληλεπιδρούν ονομάζεται **μικροοικονομική**. Ένα από τα βασικά θέματα της μικροοικονομικής είναι η εγκυρότητα της διορατικότητας του Adam Smith: άτομα που επιδιώκουν την εξυπηρέτηση των προσωπικών τους συμφερόντων προάγουν τα συμφέροντα της κοινωνίας στο σύνολό της.

Η **μικροοικονομική** (microeconomics) είναι ο κλάδος της οικονομικής που μελετά με ποιο τρόπο παίρνουν αποφάσεις τα άτομα και πώς αυτές οι αποφάσεις τους αλληλεπιδρούν μεταξύ τους.

Ωστόσο, το αόρατο χέρι δεν είναι πάντοτε σύμμαχός μας. Είναι επίσης σημαντικό να κατανοήσουμε πότε και γιατί η επιδίωξη του ατομικού συμφέροντος μπορεί να οδηγήσει σε μια αντιπαραγωγική συμπεριφορά.

Δικό μου το όφελος, δικό σου το κόστος

Από κάθε άποψη, η ζωή στο Δέλτα του ποταμού Περλ είναι ασύγκριτα καλύτερη απ' ό,τι ήταν το 1980. Δύο πράγματα όμως έχουν γίνει πολύ χειρότερα: η κυκλοφοριακή συμφόρηση και η ποιότητα του ατμοσφαιρικού αέρα. Σε

1. Το *Μεγάλο Άλμα προς τα Πίσω* (The Great Leap Backward) ήταν η δυτική αποτίμηση για ό,τι η κινεζική κυβέρνηση του Μάο Τσε Τουνγκ ονόμαζε, για την ίδια περίοδο και το ίδιο οικονομικό πρόγραμμα, *Μεγάλο Άλμα προς τα Εμπρός* (Great Leap Forward). Στη μία ή την άλλη εκδοχή, το *Μεγάλο Άλμα* είχε ως αποτέλεσμα δεκάδες εκατομμύρια θανάτους (με εκτιμήσεις που κυμαίνονταν μεταξύ 18 και 45 εκατομμύρια ψυχές), καθιστώντας τον Μεγάλο Κινεζικό Λιμό τον μεγαλύτερο στην ανθρώπινη ιστορία. (Σ.τ.Μ.)

ώρες αιχμής, η μέση ταχύτητα στους δρόμους στο Δέλτα του ποταμού Περλ είναι κάτω από τα 12 μίλια ανά ώρα και ο αέρας είναι επικίνδυνα βλαπτικός στην υγεία κατά το μεγαλύτερο διάστημα του χρόνου.

Γιατί τα προβλήματα αυτά αντιπροσωπεύουν την αποτυχία του αόρατου χεριού; Ας εξετάσουμε την περίπτωση της κυκλοφοριακής συμφόρησης. Όταν στην κυκλοφορία των οχημάτων προκαλείται συμφόρηση, κάθε οδηγός επιβάλλει ένα κόστος σε όλους όσοι οδηγούν στον ίδιο δρόμο – στην κυριολεξία, εμποδίζει την κίνησή τους (όπως και οι άλλοι εμποδίζουν τη δική του μετακίνηση). Το κόστος αυτό μπορεί να είναι σημαντικό: μία εκτίμηση του σχετικού κόστους κατέληξε στο ότι κάποιος που μετακινείται με το αυτοκίνητό του στο Κάτω Μανχάταν σε μια εργάσιμη ημέρα μπορεί να προκαλέσει καθυστέρηση τριών και πλέον ωρών στους άλλους οδηγούς, και χρηματικό κόστος 160 δολαρίων περίπου. Παρά ταύτα, όταν κάποιος αποφασίζει εάν θα κινηθεί ή όχι με το αυτοκίνητό του δεν έχει κίνητρο να λάβει υπόψη του το κόστος που θα επιβάλει στους άλλους.

Η αποτυχία της αγοράς (market failure) εκδηλώνεται όταν το άτομο που επιδιώκει την προαγωγή του ατομικού του συμφέροντος προκαλεί δυσμενή αποτελέσματα για την κοινωνία στο σύνολό της.

Η κυκλοφοριακή συμφόρηση είναι ένα γνωστό παράδειγμα ενός γενικότερου προβλήματος: της **αποτυχίας της αγοράς**. Υπάρχει αποτυχία της αγοράς όταν το άτομο, που επιδιώκει την προαγωγή του προσωπικού του συμφέροντος, δεν προάγει το συμφέρον της κοινωνίας στο σύνολό της αλλά, αντίθετα, επιδεινώνει την κατάσταση της κοινωνίας. Ένα άλλο σημαντικό παράδειγμα αποτυχίας της αγοράς είναι η ατμοσφαιρική ρύπανση – φαινόμενο το οποίο είναι κυριολεκτικά αρκετά ορατό στο Δέλτα του ποταμού Περλ. Η

ρύπανση των υδάτων και η υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων, όπως τα ψάρια και τα δάση αντικατοπτρίζουν το ίδιο πρόβλημα.

Το περιβαλλοντικό κόστος από τη συμπεριφορά ατόμων που επιδιώκουν την προαγωγή του συμφέροντός τους μπορεί, μερικές φορές, να είναι τεράστιο. Και καθώς αυξάνεται συνεχώς ο παγκόσμιος πληθυσμός, αυξάνεται το περιβαλλοντικό αποτύπωμα της ανθρώπινης δραστηριότητας και πολλά ζητήματα, όπως η κλιματική αλλαγή και η οξίνιση των ωκεανών, γίνονται ολοένα και σοβαρότερα.

Τα καλά νέα που θα μάθετε, καθώς θα εμβαθύνετε στη μελέτη της μικροοικονομικής, είναι ότι η οικονομική ανάλυση μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να διαγνωστούν οι περιπτώσεις της αποτυχίας της αγοράς. Και συχνά, η οικονομική ανάλυση μπορεί, επίσης, να χρησιμοποιηθεί για την επινόηση λύσεων στα προβλήματα αυτά.

Καλοί καιροί, κακοί καιροί

Η Κίνα τα τελευταία σαράντα χρόνια έχει αναδειχθεί σε τεράστια οικονομική δύναμη. (Και, ανάλογα με την πηγή των δεδομένων που χρησιμοποιούνται, η Κίνα και οι Ηνωμένες Πολιτείες ανταγωνίζονται για την κορυφαία θέση μεταξύ των οικονομιών του κόσμου). Μια κάπως ειρωνική συνέπεια της ανόδου της Κίνας είναι ότι άνθρωποι από όλο τον κόσμο αρχίζουν να ανησυχούν με τα πρώτα σημάδια δυσχερειών στην κινεζική βιομηχανία, επειδή η βιομηχανία αυτή είναι μια τεράστια πηγή ζήτησης πρώτων υλών. Λόγου χάρι, με την έναρξη του 2020 υπήρχαν πολλοί λόγοι να είναι κανείς ανήσυχος. Πολλοί οικονομικοί δείκτες έδειξαν απότομη επιβράδυνση της κινεζικής οικονομίας που είχε προκληθεί από την πανδημία του κορονοϊού. Τελικά, τόσο ο ιός όσο και η οικονομική επιβράδυνση εξαπλώθηκαν σε όλο τον υπόλοιπο κόσμο.

Οι ταραγμένες ή οι προβληματικές περιόδους αυτού του είδους είναι ένα συνηθισμένο χαρακτηριστικό των σύγχρονων οικονομιών. Είναι αληθές ότι μία οικονομία δεν κινείται πάντοτε ομαλά: απεναντίας, η κίνησή της είναι μια ατέλειωτη διαδοχή ανοδικών και καθοδικών φάσεων. Ο μέσος Αμερικανός μέχρι να φτάσει στην πέμπτη δεκαετία της ζωής του, βιώνει τρεις ή τέσσερις καθοδικές φάσεις της οικονομικής δραστηριότητας – που είναι γνωστές ως **υφέσεις**. Η οικονομία των ΗΠΑ γνώρισε σοβαρές υφέσεις το 1973, το 1981, το 1990, το 2001, το 2007 και το 2020.

Υφεση (recession) είναι η καθοδική φάση του οικονομικού κύκλου. Ο όρος αναφέρεται και ως οικονομική συρρίκνωση.

Μακροοικονομική (macroeconomics) είναι ο κλάδος της οικονομικής που μελετά τις συνολικές ανόδους και καθόδους της οικονομίας.

Κατά τη διάρκεια μιας σοβαρής ύφεσης εκατομμύρια εργαζομένων μπορεί να απολυθούν από τη δουλειά τους.

Όπως με την αποτυχία της αγοράς, έτσι και οι υφέσεις είναι μια πραγματικότητα της ζωής· αλλά όπως συμβαίνει με την αποτυχία της αγοράς, οι οικονομικές υφέσεις είναι ένα πρόβλημα στο οποίο η οικονομική ανάλυση μπορεί να παράσχει κάποιες λύσεις. Οι οικονομικές υφέσεις είναι ένα από κύρια θέματα που απασχολούν τον κλάδο της οικονομικής που είναι γνωστός ως **μακροοικονομική** – ο κλάδος ο οποίος ασχολείται με τις γενικές ανοδικές και καθοδικές φάσεις της οικονομικής δραστηριότητας. Αν

μελετήσετε τη μακροοικονομική, θα μάθετε πώς εξηγούν τις υφέσεις οι οικονομολόγοι και πώς μπορεί να χρησιμοποιηθεί η οικονομική πολιτική για να ελαχιστοποιηθούν τα πλήγματα που προκαλούν οι οικονομικές διακυμάνσεις.

Ωστόσο, παρά τις περιστασιακές υφέσεις, η ιστορία όλων των μεγάλων οικονομιών στη μακροχρόνια περίοδο, περιλαμβάνει περισσότερες ανόδους παρά κάμψεις. Και αυτή η μακροχρόνια ανοδική τάση θα αποτελέσει αντικείμενο της τελευταίας οικονομικής αρχής μας.

Οδοένα καλύτερα και ανοδικά

Το επίπεδο διαβίωσης του μέσου κατοίκου του Δέλτα του ποταμού Περλ, μολονότι είναι σήμερα θεματικά υψηλότερο από εκείνο του 1980, εξακολουθεί να είναι αρκετά χαμηλό με βάση τα αμερικανικά πρότυπα. Φυσικά, οι ΗΠΑ δεν ήταν πάντοτε τόσο πλούσια χώρα όσο είναι σήμερα. Πράγματι, στις αρχές του 20ού αιώνα, οι περισσότεροι Αμερικανοί ζούσαν σε συνθήκες οι οποίες, σήμερα, θα χαρακτηρίζονταν ως συνθήκες ακραίας φτώχειας. Μόνο το 10% των κατοικιών είχε τουαλέτα με καζανάκι, και μόνο το 8% είχε κεντρική θέρμανση. Επίσης, μόνο το 2% είχε ηλεκτρισμό, και σχεδόν κανένας Αμερικανός δεν είχε αυτοκίνητο, πόσο μάλλον ηλεκτρικό πλυντήριο ή κλιματισμό. Μέσα σε έναν αιώνα, όμως, η Αμερική πραγματοποίησε μια αξιοσημείωτη άνοδο του βιοτικού επιπέδου η οποία οδήγησε τελικά στον τεράστιο πλούτο που βλέπουμε γύρω μας σήμερα.

Οι συγκρίσεις αυτές είναι μια καθαρή υπόμνηση που δείχνει πόσο πολύ άλλαξε η **οικονομική μεγέθυνση** τη ζωή των ανθρώπων σε όλο τον κόσμο, με την αύξηση της ικανότητας της οικονομίας να παράγει αγαθά και υπηρεσίες. Γιατί η οικονομία αναπτύσσεται με την πάροδο του χρόνου; Και γιατί η οικονομική μεγέθυνση πραγματοποιείται με ταχύτερο ρυθμό σε ορισμένες περιοχές και σε ορισμένες χρονικές περιόδους σε σύγκριση με άλλες; Αυτά είναι τα βασικά θέματα με τα οποία ασχολείται η οικονομική, επειδή η οικονομική μεγέθυνση είναι μια θετική εξέλιξη, όπως μπορούν να επιβεβαιώσουν οι κάτοικοι του Δέλτα του ποταμού Περλ – και οι περισσότεροι από εμάς ασφαλώς επιθυμούμε ακόμη μεγαλύτερη οικονομική μεγέθυνση.

Οικονομική μεγέθυνση (economic growth) είναι η αυξανόμενη ικανότητα της οικονομίας να παράγει αγαθά και υπηρεσίες.

Εντούτοις, είναι σημαντικό η οικονομική μεγέθυνση να επιτυγχάνεται χωρίς να προκαλεί ανεπανόρθωτες καταστροφές στο περιβάλλον. Αυτό που χρειαζόμαστε είναι μια *βιώσιμη μακροχρόνια οικονομική μεγέθυνση*, δηλαδή, μια οικονομική μεγέθυνση η οποία να εξισορροπεί την προστασία του περιβάλλοντος με την άνοδο του βιοτικού επιπέδου για τη σημερινή αλλά και για τις μελλοντικές γενεές. Σήμερα, η εξισορρόπηση της παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών και της προστασίας του περιβάλλοντος αντιπροσωπεύει ένα ολοένα και πιεστικότερο πρόβλημα για τις σύγχρονες κοινωνίες. Και εδώ, η οικονομική ανάλυση μπορεί να διαδραματίσει έναν κεντρικό ρόλο, στον βαθμό που η υποβάθμιση του περιβάλλοντος είναι, συνήθως, αποτέλεσμα της αποτυχίας της αγοράς.

Σύντομη ανασκόπηση

- **Οικονομική** είναι η μελέτη της παραγωγής, της διανομής και της κατανάλωσης αγαθών και υπηρεσιών, και του τρόπου με τον οποίο η **οικονομία** συντονίζει αυτές τις δραστηριότητες. Στην **οικονομία της αγοράς**, το **αόρατο χέρι** ενεργεί μέσω των ατόμων που επιδιώκουν το προσωπικό τους συμφέρον.
- **Μικροοικονομική** είναι η μελέτη του τρόπου με τον οποίο τα άτομα λαμβάνουν αποφάσεις και του τρόπου που αλληλεπιδρούν αυτές οι αποφάσεις, οδηγώντας μερικές φορές σε **αποτυχία της αγοράς**. Η **μακροοικονομική** μελετά τις οικονομικές διακυμάνσεις, όπως οι **υφέσεις**, που μπορούν προσωρινά να επιβραδύνουν την **οικονομική μεγέθυνση**.

Ελέγξτε τι έχετε κατανοήσει 1.1

1. Για καθένα από τα ακόλουθα σενάρια, προσδιορίστε εάν πρόκειται για σενάριο που αντιπροσωπεύει καλύτερα μια οικονομία της αγοράς ή μία κατευθυνόμενη οικονομία.
 - α. Ο βασιλιάς Γεώργιος δίνει εντολή σε όλους στο βασίλειό του να έχουν δύο ζευγάρια παπούτσια και τρία παντελόνια.
 - β. Ο Τζορτζ προσλήφθηκε πρόσφατα σε μια νέα θέση. Πηγαίνει στο εμπορικό κέντρο για να αγοράσει μερικά καθημερινά ρούχα για τη δουλειά του: δύο ζευγάρια παπούτσια και τρία παντελόνια.
 - γ. Για 30 χρόνια η Χίλαρι αγόραζε είδη παντοπωλείου για την οικογένειά της. Σε όλο αυτό το διάστημα έβρισκε πάντα στα παντοπωλεία τα αγαπημένα της προϊόντα.

2. Η Ρουθ προτιμά να πηγαίνει στη δουλειά με το αυτοκίνητό της και εκτιμά τη δυνατότητά της να χρησιμοποιεί το αυτοκίνητό της στα 50 δολάρια. Όμως, όταν η Ρουθ πηγαίνει στη δουλειά με το αυτοκίνητό της, συμβάλλει στην κυκλοφοριακή συμφόρηση που είναι σημαντική. Υποθέστε ότι σας πληροφορούν πως η απόφαση της Ρουθ να πηγαίνει στη δουλειά με το ιδιωτικό αυτοκίνητό της, αντί να πάρει το λεωφορείο μαζί με άλλους, είναι ένα παράδειγμα αποτυχίας της αγοράς. Τι συμπεραίνετε ότι πρέπει να ισχύει σχετικά με το κόστος για την κοινωνία όταν η Ρουθ πηγαίνει στη δουλειά με το ιδιωτικό της αυτοκίνητο;
3. Οι οικονομίες διέρχονται από οικονομικούς κύκλους, και αυτές οι διακυμάνσεις μελετώνται από τη μακροοικονομική. Για καθένα από τα παρακάτω σενάρια, προσδιορίστε εάν πρόκειται για περιγραφή μιας οικονομικής ύφεσης, μιας οικονομικής άνθησης ή μιας οικονομικής μεγέθυνσης.
 - α. Το 2007, πολλοί εργαζόμενοι έχασαν τη δουλειά τους ή είχαν μειωμένο ωράριο απασχόλησης.
 - β. Στη δεκαετία του 1990 υπήρξε έντονη οικονομική δραστηριότητα που οδήγησε σε επίπεδα ανεργίας που ήταν ασυνήθιστα χαμηλά.
 - γ. Τα τελευταία 100 χρόνια, το μέσο βιοτικό επίπεδο στις Ηνωμένες Πολιτείες έχει βελτιωθεί θεαματικά.

Οι απαντήσεις δίνονται στο τέλος του βιβλίου.

1.2 Αρχές που διέπουν την ατομική επιλογή: Ο πυρήνας της οικονομικής

Όλες οι οικονομικές αναλύσεις βασίζονται σε ένα σύνολο κοινώς αποδεκτών αρχών που έχουν εφαρμογή σε πολλά και διαφορετικά ζητήματα.

Τέσσερις από αυτές τις αρχές συνεπάγονται την *ατομική επιλογή* – η ίδια η οικονομική, πάνω απ' όλα, σχετίζεται με τις επιλογές που κάνουν τα άτομα. Αποταμιεύετε τα χρήματά σας και χρησιμοποιείτε το λεωφορείο για τις μετακινήσεις σας ή αγοράζετε ένα ιδιωτικό αυτοκίνητο; Κρατάτε το παλιό σας τηλέφωνο ή αγοράζετε ένα αναβαθμισμένο καινούργιο; Οι παραπάνω αποφάσεις προϋποθέτουν *μια επιλογή* ανάμεσα σ' έναν περιορισμένο αριθμό εναλλακτικών επιλογών — περιορισμένο, γιατί κανείς δεν μπορεί να έχει όλα όσα θα ήθελε. Κάθε ερώτηση στην οικονομική, στην ουσία της, αφορά άτομα που κάνουν επιλογές.

Ben Heys/Shutterstock

Οι πόροι είναι σπάνιοι.

Κάθε μεμονωμένο άτομο λαμβάνει τις αποφάσεις του σ' ένα περιβάλλον που διαμορφώνεται και από τις αποφάσεις των άλλων. Πράγματι, σε μια σύγχρονη οικονομία ακόμα και οι πιο απλές αποφάσεις σας –ας πούμε, το τι θα φάτε για πρωινό– διαμορφώνονται από τις αποφάσεις χιλιάδων άλλων ανθρώπων. Διότι ο καθένας μας σε μια οικονομία της αγοράς εξαρτάται από πάρα πολλούς άλλους –και αυτοί, με τη σειρά τους, εξαρτώνται από εμάς– και οι επιλογές μας αλληλεπιδρούν. Στην ουσία, η οικονομική σχετίζεται με την ατομική επιλογή, αλλά για να κατανοήσουμε πώς συμπεριφέρονται οι οικονομίες της αγοράς θα πρέπει, επίσης, να κατανοήσουμε την *οικονομική αλληλεπίδραση*. Για τον σκοπό αυτό, σε αυτή την ενότητα θα μελετήσουμε τις τέσσερις αρχές που διέπουν τον τρόπο με τον οποίο αλληλεπιδρούν οι ατομικές επιλογές στην οικονομία.

Πολλές σημαντικές οικονομικές αλληλεπιδράσεις μπορούν να γίνουν κατανοητές εξετάζοντας τις αγορές των μεμονωμένων αγαθών. Ωστόσο, όταν εξετάζουμε την οικονομία στο σύνολό της, βλέπουμε ότι αποτελείται από έναν τεράστιο αριθμό αγορών για αυτά τα αγαθά. Κατά συνέπεια, η οικονομία ως σύνολο βιώνει διακυμάνσεις που σχετίζονται με τις επιμέρους αγορές. Για να κατανοήσουμε τις αλληλεπιδράσεις σε επίπεδο οικονομίας, θα μελετήσουμε στην ειδική ενότητα τις τρεις αρχές που αποτελούν τη βάση της συμπεριφοράς τους.

Κάθε οικονομικό ζήτημα προϋποθέτει, πάνω απ' όλα, την **ατομική επιλογή** – δηλαδή, τις αποφάσεις ενός ατόμου σχετικά με το τι θα κάνει και τι δεν θα κάνει. Στην πραγματικότητα, θα μπορούσε κάποιος να πει, ότι εάν κάτι δεν σχετίζεται με την ατομική επιλογή, τότε ασφαλώς, δεν έχει σχέση και με την οικονομική.

Ατομική επιλογή (individual choice) είναι η απόφαση ενός ατόμου για το τι θα κάνει, η οποία περιλαμβάνει απαραίτητα την απόφαση για το τι δεν θα κάνει.

Ας δούμε, για παράδειγμα, την Walmart ή την Amazon. Είναι γνωστό ότι οι δύο αυτές επιχειρήσεις προσφέρουν χιλιάδες διαφορετικά προϊόντα, και είναι εξαιρετικά απίθανο εσείς, ή οποιοσδήποτε άλλος, να έχετε τα χρήματα για να αγοράσει όλα όσα θα ήθελε να έχει. Άλλωστε, το δωμάτιό σας, ή το διαμέρισμά σας, έχει μια ορισμένη χωρητικότητα. Θα αγοράσετε, λοιπόν, μία ακόμη βιβλιοθήκη ή ένα μικρό ψυγείο; Με δεδομένους λοιπόν τους περιορισμούς του προϋπολογισμού σας και τον διαθέσιμο χώρο του σπιτιού σας, θα πρέπει να επιλέξετε ποια προϊόντα θα αγοράσετε και ποια θα αφήσετε στο κατάστημα.

Το ίδιο το γεγονός ότι προϊόντα διατίθενται προς πώληση προϋποθέτει, καταρχήν, ότι έγινε κάποια επιλογή – ο διευθυντής του καταστήματος επέλεξε να τα τοποθετήσει στα ράφια και ο παραγωγός των προϊόντων επέλεξε να τα παραγάγει. Όλες οι οικονομικές δραστηριότητες προϋποθέτουν κάποια ατομική επιλογή. Τέσσερις είναι οι οικονομικές αρχές που διέπουν την οικονομική της ατομικής επιλογής, όπως δείχνει ο Πίνακας 1.1. Θα εξετάσουμε τώρα καθεμία από αυτές τις αρχές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1 Οι αρχές της ατομικής επιλογής

1. Οι άνθρωποι επιλέγουν μεταξύ πόρων που βρίσκονται σε στενότητα.
2. Το κόστος ευκαιρίας ενός προϊόντος – αυτό από το οποίο πρέπει να παραιτηθείτε για να αποκτήσετε το συγκεκριμένο προϊόν – είναι το πραγματικό κόστος του.
3. Οι αποφάσεις του τύπου «πόσο πολύ» απαιτούν αντισταθμίσεις οι οποίες αξιολογούνται στο όριο: δηλαδή με σύγκριση κόστους - οφέλους από μια μικρή αύξηση κάποιας δραστηριότητας ή από μια μικρή μείωση της εν λόγω δραστηριότητας.
4. Οι άνθρωποι συνήθως ανταποκρίνονται σε κίνητρα, αξιοποιώντας τις υπάρχουσες ευκαιρίες για να βελτιώσουν τη θέση τους.

Αρχή 1η: Οι επιλογές είναι αναγκαίες, επειδή οι πόροι βρίσκονται σε στενότητα

Δεν μπορείτε να έχετε πάντοτε όλα όσα θέλετε. Όλοι θα ήθελαν να έχουν ένα ωραίο σπίτι σε μια εξαιρετική τοποθεσία, ένα ή και δύο νέα αυτοκίνητα και να κάνουν ξέγνοιαστες διακοπές σε ένα πολυτελές ξενοδοχείο. Ωστόσο, ακόμη και σε πλούσιες χώρες όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, είναι πολλές οι οικογένειες που δεν έχουν τους πόρους για να τα αποκτήσουν όλα αυτά. Είναι αναγκασμένα τα άτομα, επομένως, να κάνουν επιλογές.

Το περιορισμένο εισόδημα δεν είναι ο μοναδικός παράγοντας που εμποδίζει τους ανθρώπους να έχουν ό,τι θέλουν. Περιορισμένος είναι επίσης και ο χρόνος: η ημέρα έχει μόνον 24 ώρες. Το να επιλέξετε να διαθέσετε τον χρόνο σας σε μια δραστηριότητα σημαίνει ότι ταυτόχρονα επιλέγετε να μην τον διαθέσετε σε μια άλλη δραστηριότητα – όταν μελετάτε για τις εξετάσεις, στερείτε από τον εαυτό σας τη δυνατότητα να παρακολουθήσει μια κινηματογραφική ταινία. Πράγματι, πολλοί άνθρωποι που είναι αντιμέτωποι με τον περιορισμένο αριθμό των ωρών της ημέρας είναι πρόθυμοι να ανταλλάξουν χρήμα με χρόνο. Παραδείγματος χάρη, τα συννοικιακά παντοπωλεία έχουν συνήθως υψηλότερες τιμές από εκείνες των κανονικών σούπερ μάρκετ. Ωστόσο, επιτελούν μια σημαντική λειτουργία εξυπηρετώντας πελάτες που προτιμούν να πληρώσουν κάτι παραπάνω αντί να διαθέσουν περισσότερο χρόνο για να ψωνίσουν από ένα σούπερ μάρκετ που βρίσκεται μακρύτερα.

Γιατί τα άτομα πρέπει να κάνουν επιλογές; Η βασική αιτία είναι ότι οι πόροι είναι περιορισμένοι. Με άλλη διατύπωση, οι πόροι βρίσκονται σε στενότητα.

Παραγωγικός πόρος είναι κάθε τι το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην παραγωγή κάποιου άλλου πράγματος. Οι κατηγοριοποιήσεις των παραγωγικών πόρων της οικονομίας συνήθως ξεκινούν με τη **γη**, την **εργασία** (τις ώρες εργασίας), το **φυσικό κεφάλαιο** (μηχανές, κτίρια και λοιπά παραγωγικά περιουσιακά στοιχεία που κατασκευάζονται από τον άνθρωπο) και το **ανθρώπινο κεφάλαιο** (το επίπεδο εκπαίδευσης και οι δεξιότητες των εργαζομένων).

Ένας παραγωγικός πόρος βρίσκεται σε **στενότητα** (είναι **σπάνιος**) όταν δεν υπάρχει επαρκής ποσότητα του εν λόγω πόρου για να ικανοποιηθούν όλοι οι τρόποι με τους οποίους η κοινωνία θα ήθελε να τον χρησιμοποιήσει. Παραδείγματος χάρη, είναι περιορισμένη η ποσότητα φυσικών πόρων που αντλούνται από το φυσικό περιβάλλον, όπως τα ορυκτά, η ξυλεία και το πετρέλαιο. Είναι, επίσης, περιορισμένη η ποσότητα των ανθρωπίνων πόρων, όπως η εργασία, οι δεξιότητες και η ευφυΐα. Και σε μια αναπτυσσόμενη παγκόσμια οικονομία με έναν γοργά αυξανόμενο πληθυσμό, πόροι όπως ο καθαρός αέρας και το νερό σήμερα είναι και αυτοί περιορισμένοι.

Παραγωγικός πόρος (resource) είναι κάθε τι που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην παραγωγή αγαθού ή υπηρεσίας.

Η **γη** (land) είναι ο ηλίουτοπαραγωγικός πόρος που παρέχεται από τη φύση.

Η **εργασία** (labor) είναι η δεξαμενή των εργαζομένων στην οικονομία.

Το **φυσικό κεφάλαιο** (physical capital) περιλαμβάνει μηχανήματα, κτίρια και άλλα παραγωγικά περιουσιακά στοιχεία που έχουν κατασκευαστεί για την παραγωγή άλλων αγαθών.

Το **ανθρώπινο κεφάλαιο** (human capital) περιλαμβάνει το επίπεδο εκπαίδευσης και τις δεξιότητες των εργαζομένων.

Οι πόροι βρίσκονται σε **στενότητα** ή είναι **σπάνιοι** (scarce) – δηλαδή, η ποσότητά τους δεν είναι επαρκής ώστε να ικανοποιηθούν όλοι οι τρόποι με τους οποίους η κοινωνία θα ήθελε να τους χρησιμοποιήσει.

Όπως ακριβώς τα άτομα κάνουν επιλογές, έτσι και η στενότητα των παραγωγικών πόρων σημαίνει ότι και η κοινωνία στο σύνολό της είναι υποχρεωμένη να κάνει επιλογές. Ένας τρόπος να κάνει η κοινωνία αυτές τις επιλογές, σε μια οικονομία της αγοράς, είναι να επιτρέψει να προκύψουν οι επιλογές ως αποτέλεσμα πολλών ατομικών επιλογών. Παραδείγματος χάρη, οι Αμερικανοί ως ομάδα έχουν στη διάθεσή τους μόνον έναν ορισμένο αριθμό ωρών σε μία εβδομάδα: πόσες ώρες από αυτές θα αναλώσουν πηγαίνοντας στο σούπερ μάρκετ για να κάνουν τα ψώνια τους, επιδιώκοντας να βρουν χαμηλότερες τιμές, αντί να εξοικονομήσουν χρόνο κάνοντας τα ψώνια τους από το παντοπωλείο της γειτονιάς τους ή μέσω του διαδικτύου; Η απάντηση είναι το άθροισμα των ατομικών επιλογών: καθένα από τα εκατομμύρια άτομα στην οικονομία επιλέγει από πού θα κάνει τα ψώνια του, και η συνολική επιλογή είναι απλώς το άθροισμα αυτών των ατομικών αποφάσεων.

Αρχή 2η: Το πραγματικό κόστος ενός αγαθού είναι το κόστος ευκαιρίας του

Είναι το τελευταίο εξάμηνο πριν την αποφοίτησή σας και το πρόγραμμα για τα μαθήματα επιλογής σας επιτρέπει την επιλογή ενός μόνον μαθήματος. Ωστόσο, είναι δύο τα μαθήματα που πραγματικά θα θέλατε να παρακολουθήσετε: το «Βασικές αρχές οπτικοποίησης» και το «Εισαγωγή στην κινεζική γλώσσα».

Το πραγματικό κόστος ενός αγαθού είναι το **κόστος ευκαιρίας** (opportunity cost) του: το αγαθό από το οποίο πρέπει κάποιος να παραιτηθεί για να αποκτήσει κάποιο άλλο συγκεκριμένο αγαθό.

Ας υποθέσουμε ότι επιλέγετε ως προαιρετικό μάθημα την «Εισαγωγή στην κινεζική γλώσσα». Ποιο είναι το κόστος αυτής της απόφασής σας; Το κόστος είναι ότι δεν μπορείτε να παρακολουθήσετε το μάθημα «Βασικές αρχές οπτικοποίησης» που ήταν η δεύτερη καλύτερη επιλογή σας. Οι οικονομολόγοι ονομάζουν αυτό το είδος κόστους – αυτό που προκύπτει από το γεγονός ότι θα πρέπει να παραιτηθείτε από κάτι άλλο για αποκτήσετε αυτό που θέλετε – **κόστος ευκαιρίας** αυτού του πράγματος.

Επομένως, το κόστος ευκαιρίας της παρακολούθησης του μαθήματος «Εισαγωγή στην κινεζική γλώσσα» είναι το όφελος που θα αποκομίζατε εάν θα παρακολουθούσατε το μάθημα «Βασικές αρχές οπτικοποίησης». Η έννοια του κόστους ευκαιρίας είναι κρίσιμη για την κατανόηση της ατομικής επιλογής, επειδή, τελικά, κάθε κόστος είναι κόστος ευκαιρίας. Και αυτό συμβαίνει επειδή κάθε επιλογή που κάνετε σημαίνει ότι παραιτείστε από κάποια άλλη εναλλακτική επιλογή.

Μερικές φορές επικρίνουμε τους οικονομολόγους ότι ασχολούνται μόνον με κόστος και όφελος που αποτιμώνται σε χρήμα. Ωστόσο, η κριτική αυτή είναι αβάσιμη. Μεγάλο μέρος της οικονομικής ανάλυσης αφορά περιπτώσεις, όπως στο παράδειγμά μας, της επιλογής ενός προαιρετικού μαθήματος, όπου η επιλογή του μαθήματος που επιθυμείτε δεν συνεπάγεται κανένα πρόσθετο κόστος σε δίδακτρα – πρόκειται για περιπτώσεις στις οποίες δεν υπάρχει άμεσο χρηματικό κόστος. Ωστόσο, η επιλογή ενός προαιρετικού μαθήματος έχει κόστος ευκαιρίας – το άλλο επιθυμητό προαιρετικό μάθημα από το οποίο πρέπει να παραιτηθείτε, επειδή ο περιορισμένος χρόνος δεν σας επιτρέπει να παρακολουθήσετε δεύτερο προαιρετικό μάθημα. Πιο συγκεκριμένα, το κόστος ευκαιρίας μιας επιλογής είναι η παραίτηση από τη δεύτερη καλύτερη δυνατότητά σας.

Μπορεί κάποιος να σκεφθεί ότι το κόστος ευκαιρίας είναι ένα πρόσθετο κόστος – δηλαδή, κάτι *πρόσθετο* στο χρηματικό κόστος ενός πράγματος. Ας υποθέσουμε ότι η επιλογή ενός προαιρετικού μαθήματος έχει ένα πρόσθετο κόστος σε δίδακτρα ύψους 750 δολαρίων. Τώρα η παρακολούθηση του μαθήματος «Εισαγωγή στην κινεζική γλώσσα» έχει χρηματικό κόστος. Είναι όμως το κόστος ευκαιρίας παρακολούθησης ενός προαιρετικού μαθήματος κάτι ξεχωριστό από το αυτό το χρηματικό κόστος;

Ναι, είναι. Σκεφτείτε ότι θα πρέπει να δαπανήσετε αυτά τα 750 δολάρια ανεξάρτητα από το μάθημα που επιλέγετε. Επομένως, αυτό που θυσιάζετε για να παρακολουθήσετε το μάθημα «Εισαγωγή στην κινεζική γλώσσα» είναι ακόμα το μάθημα «Βασικές αρχές οπτικοποίησης». Αλλά ας υποθέσουμε ότι το μάθημα «Βασικές αρχές οπτικοποίησης» είναι δωρεάν, δηλαδή, δεν επιβαρύνεται με κάποιο χρηματικό κόστος. Σε αυτήν την περίπτωση, αυτό από το οποίο παραιτείστε προκειμένου να παρακολουθήσετε το μάθημα «Εισαγωγή στην κινεζική γλώσσα» είναι το όφελος που θα είχατε εάν παρακολουθούσατε το μάθημα «Βασικές αρχές οπτικοποίησης» *συν* το όφελος που θα αποκομίζατε δαπανώντας τα 750 δολάρια σε άλλα πράγματα.

Και στις δύο περιπτώσεις, το πραγματικό κόστος της επιλογής του προαιρετικού μαθήματος είναι αυτό από το οποίο παραιτείστε για να παρακολουθήσετε το μάθημα που θέλετε. Καθώς διευρύνετε το σύνολο των αποφάσεων στις οποίες στηρίζεται η κάθε επιλογή σας – το εάν επιλέξετε ή όχι ένα προαιρετικό μάθημα ή κάτι άλλο, το εάν θα ολοκληρώσετε την παρακολούθηση αυτού του μαθήματος ή όχι, το εάν θα συνεχίσετε τις σπουδές σας ή όχι – θα διαπιστώνετε ότι κάθε κόστος, τελικά, είναι ένα κόστος ευκαιρίας.

Μερικές φορές, τα χρήματα που πρέπει να πληρώσετε για να αποκτήσετε κάποιο αγαθό είναι μια καλή ένδειξη του κόστους ευκαιρίας του. Πολλές φορές όμως δεν είναι.

Ένα αρκετά σημαντικό παράδειγμα που μας δείχνει πόσο παραπλανητικά μπορεί να ταυτίζεται το χρηματικό κόστος με το κόστος ευκαιρίας είναι οι σπουδές σε κάποια πανεπιστημιακή σχολή. Για τους περισσότερους φοιτητές, τα δίδακτρα και το ενοίκιο είναι οι σημαντικότερες χρηματικές δαπάνες. Ωστόσο, ακόμη και αν ήταν δωρεάν τόσο οι σπουδές όσο και η στέγη, η επιλογή ενός νεαρού ατόμου να σπουδάσει σε κάποιο κολέγιο θα είχε κόστος, επειδή οι περισσότεροι φοιτητές, εάν δεν σπούδαζαν, θα έκαναν κάποια δουλειά. Δηλαδή, όταν ένας νέος αποφασίζει να σπουδάσει, σημαίνει ότι *παραλείπεται* από το εισόδημα που θα κέρδιζε εάν εργαζόταν αντί να σπουδάζει. Κατά συνέπεια, το κόστος ευκαιρίας των σπουδών στο κολέγιο είναι τα χρήματα που πληρώνετε για δίδακτρα και για στέγη συν το εισόδημα που θα είχατε κερδίσει ως εργαζόμενος.

Είναι εύκολο να κατανοήσουμε ότι το κόστος ευκαιρίας των σπουδών σε μια πανεπιστημιακή σχολή είναι ιδιαίτερα υψηλό για ανθρώπους που θα μπορούσαν να κερδίζουν πολλά χρήματα εάν τα χρόνια των σπουδών τα διέθεταν στην εργασία τους. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο αθλητές όπως ο ΛεΜπρόν Τζέιμς και επιχειρηματίες όπως ο Μαρκ Ζάκερμπεργκ, συχνά αποφεύγουν τις σπουδές ή τις εγκαταλείπουν.

Ο Μαρκ Ζάκερμπεργκ κατανοεί την έννοια του κόστους ευκαιρίας.

Αρχή 3η: Το «πόσο πολύ» είναι μια οριακή απόφαση

Μερικές σημαντικές αποφάσεις αφορούν επιλογές του τύπου: «είτε - είτε» – παραδείγματος χάρη, όταν αποφασίζετε είτε να σπουδάσετε είτε να εργαστείτε· όταν αποφασίζετε είτε να πάρετε το μάθημα της οικονομικής είτε κάποιο άλλο μάθημα. Εντούτοις, άλλες σημαντικές αποφάσεις αφορούν επιλογές του τύπου «πόσο πολύ» – παραδείγματος χάρη, όταν έχετε αποφασίσει να παρακολουθήσετε τα μαθήματα οικονομικής και χημείας το τρέχον εξάμηνο, πρέπει να αποφασίσετε και πόσο χρόνο θα διαθέσετε στη μελέτη του ενός και πόσο χρόνο στη μελέτη του άλλου μαθήματος. Σε σχέση με την κατανόηση των αποφάσεων του τύπου «πόσο πολύ», η οικονομική έχει να προσφέρει μια σημαντική ιδέα: η απόφαση του τύπου «πόσο πολύ» είναι μια απόφαση που λαμβάνεται στο όριο. Ας υποθέσουμε ότι αποφασίσατε να επιλέξετε και την οικονομική και τη χημεία. Και ας υποθέσουμε ότι είστε ένας σπουδαστής κολεγίου που θα συνεχίσετε σπουδές σε μια ιατρική σχολή. Στην περίπτωση αυτή, είναι προφανές ότι ο βαθμός σας στη χημεία έχει μεγαλύτερη σημασία για εσάς από τον βαθμό σας στην οικονομική. Μήπως αυτό συνεπάγεται ότι θα διαθέσετε *όλο* τον χρόνο της μελέτης σας στη χημεία και θα αφήσετε την οικονομική για να ασχοληθείτε μαζί της λίγο πριν από τις εξετάσεις; Πιθανότατα όχι· ακόμη και αν θεωρείτε τον βαθμό της χημείας πολύ πιο σημαντικό, θα πρέπει να καταβάλλετε κάποια προσπάθεια και για τη μελέτη της οικονομικής.

Το να διαθέσετε περισσότερο χρόνο στη μελέτη της χημείας συνεπάγεται ένα όφελος (έναν υψηλότερο προσδοκώμενο βαθμό σε αυτό το μάθημα) και ένα κόστος (θα μπορούσατε να έχετε διαθέσει τον χρόνο αυτό για να κάνετε κάτι άλλο, όπως το να μελετήσετε περισσότερο και να εξασφαλίσετε υψηλότερο βαθμό στην οικονομική). Δηλαδή, η απόφασή σας συνεπάγεται μια **αντιστάθμιση** – μια σύγκριση κόστους και οφέλους.

Πραγματοποιούμε **αντιστάθμιση** (trade-off) όταν συγκρίνουμε το κόστος με το όφελος μιας δράσης.

Επομένως, πώς λαμβάνετε την απόφασή σας στα ερωτήματα του τύπου «πόσο πολύ»; Η τυπική απάντηση είναι ότι αποφασίζετε λίγο λίγο, κάθε φορά, θέτοντας το ερώτημα: πώς θα διαθέσετε την επόμενη ώρα σας; Ας υποθέσουμε ότι οι δύο εξετάσεις και των δύο μαθημάτων διεξάγονται στην ίδια ημέρα, και το βράδυ έχετε κάποιο χρόνο στη διάθεσή σας για να δείτε τις σημειώσεις σας από τα δύο μαθήματα. Στις 6:00 μ.μ. αποφασίζετε ότι θα ήταν καλύτερα να διαθέσετε από μία ώρα για κάθε μάθημα. Στις 8:00 μ.μ. αποφασίζετε ότι είναι καλή ιδέα να διαθέσετε άλλη μία ώρα για κάθε μάθημα. Στις 10:00 μ.μ. νιώθετε κουρασμένος σκέφτεστε ότι έχετε ακόμη μία ώρα στη διάθεσή σας πριν πάτε για ύπνο – χημεία ή οικονομική; Εάν θέλετε να συνεχίσετε σπουδές σε ιατρική σχολή, τότε είναι πιθανότερο να διαθέσετε αυτή την ώρα στη χημεία· αν θέλετε να συνεχίσετε σπουδές στη διοίκηση επιχειρήσεων, τότε είναι πιθανότερο να διαθέσετε αυτή την ώρα στην οικονομική.

Σημειώστε ότι πήρατε την απόφαση να κατανείμετε τον χρόνο σας: σε κάθε σημείο το ερώτημα είναι εάν θα διαθέσετε ή όχι *μία επιπλέον ώρα* στο ένα ή στο άλλο μάθημα. Και για να αποφασίσετε εάν θα διαθέσετε μία ακόμη ώρα στη μελέτη της χημείας σταθμίζετε το κόστος (η μία ώρα που χάνετε από τη μελέτη της οικονομικής ή η μία ώρα ύπνου που χάνετε) έναντι του οφέλους (η πιθανότητα να πάρετε υψηλότερο βαθμό στη χημεία). Εφόσον

Οι αποφάσεις σχετικά με το εάν θα αυξήσετε λίγο περισσότερο, ή θα μειώσετε λίγο λιγότερο, μια δραστηριότητα είναι **οριακές αποφάσεις** (marginal decisions).

Η μελέτη των οριακών αποφάσεων είναι γνωστή ως **οριακή ανάλυση** (marginal analysis).

το όφελος από τη μελέτη της χημείας για μία επιπλέον ώρα υπερβαίνει το κόστος, τότε θα επιλέξετε να διαθέσετε αυτή την πρόσθετη ώρα στη χημεία.

Οι αποφάσεις αυτού του τύπου – δηλαδή, το εάν θα καταβάλουμε λίγο μεγαλύτερη ή λίγο μικρότερη προσπάθεια σε μια δράση, όπως το τι θα κάνουμε την επόμενη ώρα μας ή το πώς θα δαπανήσουμε το επόμενο δολάριό μας, και ούτω καθεξής – είναι **οριακές αποφάσεις**. Έτσι, φθάνουμε στην τρίτη μας αρχή: *Οι αποφάσεις σε ζητήματα του τύπου «πόσο πολύ» προϋποθέτουν αντισταθμίσεις στο όριο: δηλαδή, σύγκριση κόστους και οφέλους της λίγο μεγαλύτερης προσπάθειας σε κάποια δράση έναντι λίγο μικρότερης προσπάθειας.*

Η μελέτη των αποφάσεων αυτού του είδους είναι γνωστή ως **οριακή ανάλυση**. Πολλά από τα ερωτήματα που αντιμετωπίζουμε στην πραγματική ζωή εμπεριέχουν την οριακή ανάλυση. Πόσα λεπτά θα πρέπει να γυμναστώ; Πόσους εργαζόμενους πρέπει να προσλάβω; Η οριακή ανάλυση διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στην οικονομική, επειδή αποτελεί το κλειδί για να αποφασίσουμε «πόση» προσπάθεια πρέπει να καταβάλουμε σε κάποια δραστηριότητα.

Αρχή 4η: Οι άνθρωποι συνήθως ανταποκρίνονται σε κίνητρα, αξιοποιώντας τις ευκαιρίες για να βελτιώσουν τη θέση τους

Κάποια μέρα, ακούγοντας τις οικονομικές ειδήσεις, οι συγγραφείς άκουσαν μια εξαιρετικά χρήσιμη πληροφορία σχετικά με το πού μπορούν να παρκάρουν φθηνά το αυτοκίνητό τους στο Μανχάταν. Οι χώροι στάθμευσης στη Γουόλ Στρίτ χρεώνουν έως και 30 δολάρια το αυτοκίνητο ανά ημέρα. Σύμφωνα όμως με την είδηση, ορισμένοι άνθρωποι βρήκαν έναν καλύτερο τρόπο: αντί να σταθμεύουν το αυτοκίνητό τους σε κάποιο χώρο στάθμευσης, επέλεξαν να αλλάξουν τα λάδια του αυτοκινήτου τους σε ένα συνεργείο της Jiffy Lube στο Μανχάταν προς 19,95 δολάρια – όπου το συνεργείο δεσμευόταν να κρατήσει το αυτοκίνητό τους όλη τη μέρα!

Ήταν ασφαλώς μια υπέροχη ιστορία, αλλά δυστυχώς αποδείχθηκε ότι δεν ήταν αληθινή – στην πραγματικότητα η Jiffy Lube δεν είχε συνεργείο στο Μανχάταν. Εάν όμως είχε, τότε μπορείτε να είστε βέβαιοι ότι πολλοί άνθρωποι θα άλλαζαν τα λάδια του αυτοκινήτου τους εκεί. Γιατί; Διότι όταν προσφέρονται στους ανθρώπους ευκαιρίες να βελτιώσουν τη θέση τους, κατά κανόνα τις εκμεταλλεύονται – και εάν θα μπορούσαν να βρουν έναν τρόπο να σταθμεύσουν το αυτοκίνητό τους με 19,95 δολάρια, αντί για 30 δολάρια, ασφαλώς θα το έκαναν.

Κίνητρο (incentive) είναι το κάθε τι που προσφέρει ανταμοιβή στους ανθρώπους προκειμένου να μεταβάλουν τη συμπεριφορά τους.

Στο παράδειγμα αυτό, οι οικονομολόγοι λένε ότι οι άνθρωποι ανταποκρίνονται σε **κίνητρα** – δηλαδή, σε προσφερόμενες ευκαιρίες να βελτιώσουν τη θέση τους, γεγονός που μας οδηγεί στην τέταρτη αρχή μας: *Οι άνθρωποι συνήθως ανταποκρίνονται σε κίνητρα, αξιοποιώντας τις ευκαιρίες για να βελτιώσουν τη θέση τους.*

Όταν προσπαθείτε να προβλέψετε πώς θα συμπεριφερθούν τα άτομα σε μια οικονομική κατάσταση, μπορείτε με σιγουριά να στοιχηματίσετε ότι θα ανταποκριθούν σε κίνητρα – δηλαδή, ότι θα αξιοποιήσουν προσφερόμενες ευκαιρίες για να βελτιώσουν τη θέση τους. Επιπλέον, τα άτομα θα *εξακολουθήσουν* να αξιοποιούν αυτές τις ευκαιρίες έως ότου τις εξαντλήσουν πλήρως. Εάν πράγματι λειτουργούσε συνεργείο της Jiffy Lube στο Μανχάταν και η αλλαγή λαδιών ήταν ένας φθηνός τρόπος για να παρκάρετε το αυτοκίνητό σας, τότε μπορούμε με σιγουριά να προβλέψουμε ότι προ πολλού καιρού η λίστα αναμονής για αλλαγή λαδιών θα ήταν τόσο μεγάλη που θα έπρεπε να περιμένετε για εβδομάδες εάν όχι για μήνες.

Στην πραγματικότητα η αρχή ότι οι άνθρωποι θα αξιοποιήσουν τις ευκαιρίες για να βελτιώσουν τη θέση τους, είναι η βάση *όλων* των προβλέψεων που κάνουν οι οικονομολόγοι σχετικά με την ατομική συμπεριφορά.

Αν το εισόδημα εκείνων που έχουν μεταπτυχιακό στη διοίκηση επιχειρήσεων αυξάνεται σταθερά, ενώ το εισόδημα εκείνων που έχουν μεταπτυχιακό νομικής μειώνεται, μπορούμε να αναμένουμε ότι περισσότεροι νέοι θα προτιμήσουν σπουδές στη διοίκηση επιχειρήσεων και λιγότεροι στη νομική. Εάν η τιμή της βενζίνης αυξηθεί, και παραμείνει σε υψηλά επίπεδα για μεγάλο χρονικό διάστημα, τότε περισσότεροι άνθρωποι θα επιλέξουν μικρά αυτοκίνητα που καταναλώνουν λιγότερη βενζίνη ανά χιλιόμετρο – βελτιώνοντας έτσι τη θέση τους, καθώς θα οδηγούν οικονομικότερα αυτοκίνητα, που καταναλώνουν λιγότερη βενζίνη.

Μια τελευταία επισήμανση: οι οικονομολόγοι έχουν την τάση να αντιμετωπίζουν με σκεπτικισμό κάθε προσπάθεια μεταβολής της συμπεριφοράς *χωρίς* να μεταβληθούν τα κίνητρα. Παραδείγματος χάρη, ένα σχέδιο που καλεί τους βιομηχάνους να μειώσουν εθελουσίως τους ρύπους τους, πιθανότατα δεν θα είναι αποτελεσματικό. Απεναντίας, ένα σχέδιο που δίνει οικονομικές ανταμοιβές στους βιομηχάνους που μειώνουν τους ρύπους τους, συγκεντρώνει περισσότερες πιθανότητες επιτυχίας, επειδή το σχέδιο αυτό μεταβάλλει τα κίνητρα.

Είμαστε τώρα έτοιμοι να αρχίσουμε να σκεφτόμαστε ως οικονομολόγοι; Όχι ακόμη – επειδή τα περισσότερα από τα ενδιαφέροντα πράγματα που συμβαίνουν στην οικονομία είναι αποτέλεσμα όχι ατομικών επιλογών, αλλά του τρόπου που οι ατομικές επιλογές αλληλεπιδρούν μεταξύ τους.

Σύντομη ανασκόπηση

- Όλες οι οικονομικές δραστηριότητες προϋποθέτουν κάποια **ατομική επιλογή**.
- Οι άνθρωποι είναι αναγκασμένοι να κάνουν επιλογές, επειδή οι **παραγωγικοί πόροι** βρίσκονται σε **στενότητα**. Οι τέσσερις κατηγορίες πόρων είναι η **γη**, η **εργασία**, το **φυσικό κεφάλαιο** και το **ανθρώπινο κεφάλαιο**.
- Το πραγματικό κόστος ενός αγαθού είναι το κόστος ευκαιρίας του – αυτό από το οποίο πρέπει κανείς να παραιτηθεί για να αποκτήσει το συγκεκριμένο αγαθό. Κάθε είδος κόστους είναι ένα κόστος ευκαιρίας. Το χρηματικό κόστος είναι μερικές φορές ένας καλός δείκτης του κόστους ευκαιρίας, αλλά όχι πάντοτε.
- Πολλές επιλογές αφορούν όχι ζητήματα του τύπου εάν θα κάνουμε κάτι, αλλά του τύπου πόσο πολύ θα κάνουμε κάτι. Οι επιλογές του τύπου «πόσο πολύ» απαιτούν **αντισταθμίσεις** στο όριο. Η μελέτη των **οριακών αποφάσεων** είναι γνωστή ως **οριακή ανάλυση**.
- Επειδή οι άνθρωποι συνήθως αξιοποιούν τις ευκαιρίες για να βελτιώσουν τη θέση τους, τα **κίνητρα** μπορούν να μεταβάλουν τη συμπεριφορά των ανθρώπων.

Ελέγξτε τι έχετε κατανοήσει 1.2

- Εξηγήστε πώς καθένα από τα ακόλουθα επεξηγεί μία από τις τέσσερις αρχές της ατομικής επιλογής.
 - Είναι η τρίτη φορά που πηγαίνετε στον μπουφέ με τα γλυκά, ενός εστιατορίου του τύπου «τρώτε ό,τι και όσο θέλετε», αλλά αισθάνεστε ήδη μάλλον γεμάτο το στομάχι σας. Παρότι δεν θα σας κόστιζε περισσότερο χρήμα, αποφασίζετε να «παραιτηθείτε» από ένα κομμάτι τάρτας με κρέμα καρύδας, αλλά να πάρετε ένα κέικ σοκολάτας.
 - Ακόμη και αν υπήρχαν περισσότεροι παραγωγικοί πόροι στον κόσμο, πάλι θα ήταν σε στενότητα.
 - Διάφοροι βοηθοί διδάσκουν ορισμένα μαθήματα στις Βασικές Αρχές Οικονομικής. Τα τμήματα τα διδάσκονται από βοηθούς που έχουν εξαιρετική φήμη συμπληρώνονται πολύ γρήγορα, ενώ αντίθετα μένουν κενές θέσεις στα τμήματα που διδάσκονται από βοηθούς διδασκαλίας που δεν έχουν και τόσο καλή φήμη.
 - Για να αποφασίσετε πόσες περισσότερες ώρες θα γυμνάζεστε την εβδομάδα, συγκρίνετε τα οφέλη για την υγεία σας από μία επιπλέον ώρα γυμναστικής με την επίπτωση στους βαθμούς σας από μία λιγότερη ώρα μελέτης.
- Κερδίζετε 45.000 δολάρια το έτος στην τρέχουσα εργασία σας. Σκεφτόσαστε μια θέση εργασίας που σας έχει προταθεί από την εταιρεία Brainiacs, Inc., στην οποία θα αμείβεστε με 50.000 δολάρια το έτος. Ποια από τα ακόλουθα είναι στοιχεία του κόστους ευκαιρίας για την αποδοχή της νέας θέσης εργασίας στην εταιρεία Brainiacs, Inc.;
 - Ο μεγαλύτερος χρόνος που θα χρειάζόσαστε για να πηγαίνετε στη νέα εργασία σας και να επιστρέψετε από αυτήν.
 - Ο ετήσιος μισθός των 45.000 δολαρίων της παλιάς εργασίας σας.
 - Ο μεγαλύτερος χώρος που θα έχετε στο νέο γραφείο σας.

Οι απαντήσεις δίνονται στο τέλος του βιβλίου.

1.3 Αλληλεπίδραση: Πώς λειτουργούν οι οικονομίες

Μία οικονομία είναι ένα σύστημα που συντονίζει τις παραγωγικές δραστηριότητες πολλών ανθρώπων. Σε μια οικονομία της αγοράς, όπως αυτή στην οποία ζούμε, ο συντονισμός αυτός πραγματοποιείται χωρίς τη μεσολάβηση κανενός συντονιστή: κάθε άτομο κάνει τις δικές του επιλογές.

Ωστόσο, οι επιλογές αυτές δεν είναι κατά κανένα τρόπο ανεξάρτητες μεταξύ τους: οι ευκαιρίες κάθε ατόμου, επομένως και οι επιλογές του, εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις επιλογές των άλλων ατόμων. Συνεπώς, για να κατανοήσουμε πώς λειτουργεί η οικονομία της αγοράς, πρέπει να δούμε την **αλληλεπίδραση**, όπου οι επιλογές του μεμονωμένου ατόμου επηρεάζουν τις επιλογές των άλλων ατόμων, και αντιστρόφως.

Η **αλληλεπίδραση** (interaction) των επιλογών – οι επιλογές μου επηρεάζουν τις επιλογές σου και αντίστροφα – είναι χαρακτηριστικό των περισσότερων οικονομικών καταστάσεων. Τα αποτελέσματα αυτών των αλληλεπιδράσεων είναι συχνά πολύ διαφορετικά από εκείνα που επεδίωκαν τα μεμονωμένα άτομα.

Όταν μελετάμε την οικονομική αλληλεπίδραση, γρήγορα μαθαίνουμε πώς το τελικό αποτέλεσμα των ατομικών επιλογών μπορεί να είναι διαφορετικό από εκείνο που επεδίωκε το κάθε μεμονωμένο άτομο. Παραδείγματα χάρη, κατά τον περασμένο αιώνα οι αγρότες των Ηνωμένων Πολιτειών υιοθετούσαν πρόθυμα νέες καλλιεργητικές τεχνικές και ποικιλίες προϊόντων που μείωναν το κόστος τους και αύξαιναν τις στρεμματικές τους αποδόσεις. Προφανώς, είναι προς το συμφέρον του κάθε αγρότη να συμβαδίζει με τις τελευταίες καλλιεργητικές τεχνικές.

Ωστόσο, το τελικό αποτέλεσμα της προσπάθειας του κάθε αγρότη να αυξήσει το εισόδημά του ήταν στην πραγματικότητα η εκτόπιση πολλών αγροτών από τον κλάδο. Επειδή οι Αμερικανοί αγρότες ήταν πολύ επιτυχημένοι στην επίτευξη μεγαλύτερων αποδόσεων, οι τιμές των αγροτικών προϊόντων μειώνονταν σταθερά. Η πτώση των τιμών μείωσε το εισόδημα πολλών αγροτών, και το αποτέλεσμα ήταν όλο και λιγότεροι να θεωρούν κερδοφόρα την απασχόληση με τη γεωργία. Δηλαδή, ένας μεμονωμένος αγρότης που καλλιεργεί μια καλύτερη ποικιλία καλαμποκιού βελτιώνει τη θέση του· όταν όμως πολλοί αγρότες καλλιεργήσουν μια καλύτερη ποικιλία καλαμποκιού, το αποτέλεσμα μπορεί να είναι η επιδείνωση της θέσης των αγροτών στο σύνολό τους.

Ο αγρότης που καλλιεργεί μια νέα και βελτιωμένη ποικιλία καλαμποκιού δεν παράγει απλώς περισσότερο καλαμποکی. Ο αγρότης αυτός επηρεάζει την αγορά του καλαμποκιού μέσω των αυξημένων στρεμματικών αποδόσεων που επιτυγχάνει – και οι συνέπειες θα γίνουν αισθητές σε άλλους αγρότες, καταναλωτές, αλλά και πέραν αυτών.

Εκτός από τις τέσσερις οικονομικές αρχές που διέπουν την ατομική επιλογή, υπάρχουν τέσσερις αρχές που διέπουν την οικονομική αλληλεπίδραση. Οι αρχές αυτές συνοψίζονται στον Πίνακα 1.2.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2 Οι αρχές της αλληλεπίδρασης των ατομικών επιλογών

5. Υπάρχουν οφέλη από το εμπόριο.
6. Οι αγορές κινούνται προς την ισορροπία.
7. Οι παραγωγικοί πόροι θα πρέπει να χρησιμοποιούνται όσο πιο αποτελεσματικά είναι δυνατόν προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι της κοινωνίας.
8. Οι αγορές συνήθως οδηγούν σε αποτελεσματικότητα, αλλά όταν δεν το κάνουν, η κρατική παρέμβαση μπορεί να βελτιώσει την κοινωνική ευημερία.

Σε μια οικονομία της αγοράς τα άτομα διενεργούν **εμπόριο** (trade): προσφέρουν αγαθά και υπηρεσίες σε άλλους και να παίρνουν ως αντάλλαγμα αγαθά ή υπηρεσίες.

Υπάρχουν **οφέλη από το εμπόριο** (gains from trade): Οι άνθρωποι μπορούν να αποκτήσουν περισσότερα αγαθά με το εμπόριο απ' ό,τι εάν είχαν προσπαθήσει να είναι αυτόνομοι.

Η αύξηση του παραγόμενου προϊόντος οφείλεται στην **εξειδίκευση** (specialization): Το κάθε άτομο ειδικεύεται στη δουλειά ή στα καθήκοντα που ξέρει να κάνει καλά.

Αρχή 5η: Υπάρχουν οφέλη από το εμπόριο

Γιατί οι επιλογές που κάνω εγώ αλληλεπιδρούν με τις επιλογές που κάνετε εσείς; Μια οικογένεια θα μπορούσε να προσπαθήσει να παράγει η ίδια όλα τα αγαθά που χρειάζεται για να καλύπτει τις ανάγκες της – να καλλιεργεί τα τρόφιμα που καταναλώνει, να ράβει τα ρούχα που φοράει, να δημιουργεί η ίδια την ψυχαγωγία που χρειάζεται, να γράφει τα δικά της οικονομικά συγγράμματα. Ωστόσο, η προσπάθειά της να ζήσει με αυτό τον τρόπο θα ήταν πολύ δύσκολη.

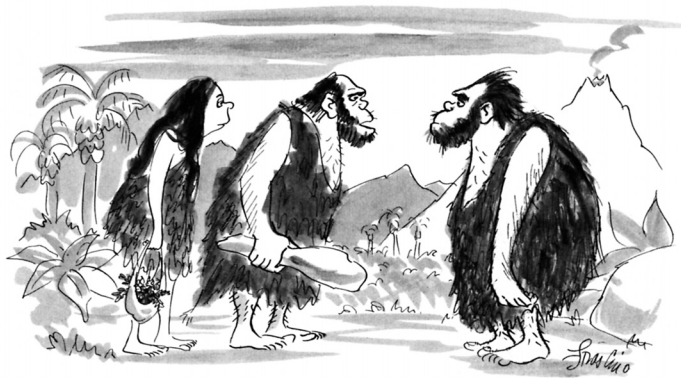
Το κλειδί για την επίτευξη ενός υψηλότερου βιοτικού επιπέδου για όλους είναι το **εμπόριο**, στο οποίο οι άνθρωποι προχωρούν σε καταμερισμό εργασίας μεταξύ τους και κάθε άτομο παρέχει ένα αγαθό ή μια υπηρεσία, παίρνοντας ως αντάλλαγμα τα διάφορα αγαθά και υπηρεσίες που επιθυμεί.

Ο λόγος για τον οποίο έχουμε μια οικονομία, και όχι πολλά αυτόνομα άτομα, είναι το ότι υπάρχουν **οφέλη από το εμπόριο**: με τον καταμερισμό εργασίας και το εμπόριο, δύο άνθρωποι (ή 7 δισεκατομμύρια άνθρωποι) μπορούν, ο καθένας, να αποκτήσουν περισσότερα επιθυμητά αγαθά σε σύγκριση με όσα θα μπορούσαν να έχουν ως αυτόνομοι.

Τα οφέλη από το εμπόριο προκύπτουν από τον καταμερισμό εργασίας, τον οποίο οι οικονομολόγοι αποκαλούν **εξειδίκευση** – μια κατάσταση στην οποία διαφορετικοί άνθρωποι ασχολούνται καθένας με ένα διαφορετικό έργο, ειδικεύόμενοι σε εκείνα τα έργα τα οποία εκτελούν καλύτερα. Τα πλεονεκτήματα της εξειδίκευσης, και τα οφέλη που προκύπτουν από το εμπόριο, ήταν η αφετηρία του *Πλούτου των εθνών*, του έργου που δημοσίευσε ο Άνταμ Σμιθ το 1776 και το οποίο πολλοί το θεωρούν ως την απαρχή της οικονομικής ως επιστήμης. Η γνωστή παρατήρηση του Α. Σμιθ ήταν ότι *η οικονομία, στο σύνολό της, μπορεί να παράγει περισσότερα αγαθά όταν το κάθε άτομο εξειδικεύεται σε μια εργασία και συναλλάσσεται με τους άλλους*.

Τα οφέλη από την εξειδίκευση είναι ο λόγος που ένα άτομο επιλέγει συνήθως να ακολουθήσει μία μόνο σταδιοδρομία. Χρειάζονται πολλά χρόνια σπουδών και εργασιακής εμπειρίας για να γίνει κάποιος γιατρός ή πιλότος εμπορικού αεροσκάφους. Πολλοί γιατροί θα μπορούσαν να έχουν γίνει εξαιρετικοί πιλότοι, και αντιστρόφως· αλλά εάν κάποιος αποφάσιζε να ακολουθήσει και τις δύο σταδιοδρομίες θα είχε ελάχιστες πιθανότητες να γίνει τόσο καλός πιλότος ή τόσο καλός γιατρός όσο κάποιος άλλος που θα εξειδικευόταν σε ένα μόνον από αυτά τα δύο επαγγέλματα. Επομένως, είναι προς όφελος όλων τα άτομα να εξειδικεύονται σε σχέση με τις επιλογές της σταδιοδρομίας τους.

Οι αγορές είναι αυτές που επιτρέπουν σε έναν γιατρό και σε έναν πιλότο να εξειδικεύονται στους αντίστοιχους τομείς τους. Εξαιτίας των αγορών για εμπορικές πτήσεις και των αγορών για υπηρεσίες υγείας, ένας γιατρός έχει πάντα τη βεβαιότητα ότι θα βρει την πτήση που χρειάζεται και ένας πιλότος έχει τη βεβαιότητα ότι θα βρει τον γιατρό του. Εφόσον οι άνθρωποι γνωρίζουν ότι μπορούν να βρουν τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που επιθυμούν στην αγορά, είναι πρόθυμοι να παραιτηθούν από την αυτάρκεια και, άρα, είναι πρόθυμοι να εξειδικευτούν.

«Εγώ κυνηγώ και εκείνη συλλέγει τρόφιμα. Διαφορετικά δεν θα τα βγάζαμε πέρα»

© The New Yorker Collection 1991 Ed Frascino from cartoonbank.com.

Αρχή 6η: Οι αγορές κινούνται προς την ισορροπία

Είναι ένα απόγευμα με μεγάλη κίνηση στο σούπερ μάρκετ· έχουν σχηματιστεί μεγάλες ουρές πελατών που περιμένουν τη σειρά τους σε κάθε ταμείο. Κάποια στιγμή, όμως, ανοίγει ένα ταμείο που ήταν έως εκείνη την ώρα ήταν κλειστό. Τι θα συμβεί τότε; Το πρώτο πράγμα που θα δούμε, φυσικά, τους πελάτες να σπεύδουν για μια καλύτερη θέση στο νέο ταμείο. Ύστερα όμως από μερικά λεπτά τα πράγματα θα είναι και πάλι ήρεμα: οι πελάτες θα έχουν αναδιαταχθεί με τέτοιο τρόπο ώστε η ουρά στο ταμείο που μόλις άνοιξε να έχει περίπου το ίδιο μήκος με τις ουρές στα άλλα ταμεία.

Πώς ξέρουμε ότι θα συμβεί αυτό; Γνωρίζουμε ήδη [από την Αρχή 4] ότι οι άνθρωποι θα εκμεταλλευθούν τις ευκαιρίες που τους παρουσιάζονται για να βελτιώσουν τη θέση τους. Αυτό σημαίνει ότι άνθρωποι θα σπεύσουν να πάρουν καλύτερη θέση στο ταμείο που μόλις άνοιξε για να συντομεύσουν τον χρόνο αναμονής τους στην ουρά. Και τα πράγματα θα ηρεμήσουν πάλι όταν οι πελάτες δεν θα μπορούν να βελτιώσουν τη θέση τους μετακινούμενοι από τη μία ουρά στην άλλη – δηλαδή, όταν οι ευκαιρίες που προσφέρθηκαν στους πελάτες να βελτιώσουν τη θέση τους θα έχουν εξαντληθεί.

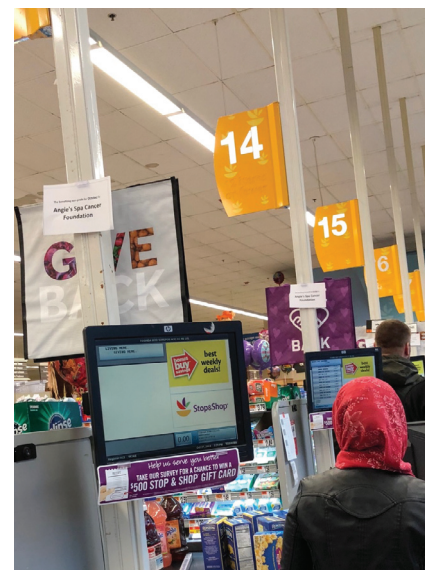
Το παράδειγμα με τις ουρές στα ταμεία ενός σούπερ μάρκετ αντανακλά μια σημαντική οικονομική αρχή. Μια κατάσταση στην οποία τα άτομα δεν μπορούν να βελτιώσουν τη θέση τους κάνοντας κάτι διαφορετικό – όπως για παράδειγμα να συνεχίσουν να αλλάζουν ουρές στα ταμεία –, είναι αυτή την οποία οι οικονομολόγοι αποκαλούν **ισορροπία**.

Θυμηθείτε την ιστορία με την υποθετική Jiffy Lube, στην οποία υποτίθεται πως θα μπορούσατε να αφήσετε το αυτοκίνητό σας για αλλαγή λαδιών και να πληρώσετε λιγότερο απ' ό,τι θα πληρώνατε για τη στάθμευσή του σ' ένα πάρκινγκ. Αν προσφερόταν πράγματι αυτή η ευκαιρία, και οι άνθρωποι εξακολουθούσαν να πληρώνουν 30 δολάρια για τη στάθμευση του αυτοκινήτου τους σε ένα πάρκινγκ, η κατάσταση αυτή δεν θα ήταν κατάσταση ισορροπίας. Και αυτό θα έπρεπε να συνεπάγεται την αλλαγή της κατάστασης. Στην πραγματικότητα, οι άνθρωποι θα είχαν αξιοποιήσει την ευκαιρία να σταθμεύσουν το αυτοκίνητό τους φθηνά, όπως ακριβώς οι καταναλωτές στο σούπερ μάρκετ αξιοποιούν την ευκαιρία που τους προσφέρεται για να εξοικονομήσουν χρόνο αναμονής στο ταμείο. Και δρώντας με τον τρόπο αυτό, θα είχαν εξαντλήσει αυτήν την ευκαιρία! Είτε θα ήταν πολύ δύσκολο κλείσει κανείς ραντεβού για αλλαγή λαδιών είτε η τιμή της αλλαγής λαδιών θα είχε αυξηθεί μέχρι το σημείο όπου δεν θα αποτελούσε πλέον μια ελκυστική επιλογή (εκτός εάν χρειαζόσασταν πράγματι αλλαγή λαδιών). Όλη αυτή η συζήτηση μάς οδηγεί στην έκτη αρχή μας: *Οι αγορές κινούνται προς την ισορροπία, διότι οι άνθρωποι ανταποκρίνονται σε κίνητρα.*

Όπως θα δούμε στη συνέχεια, οι αγορές συνήθως φθάνουν σε ισορροπία μέσω αλλαγών στις τιμές, οι οποίες αυξάνονται ή μειώνονται έως ότου να παύσουν να υπάρχουν ευκαιρίες με τις οποίες θα μπορούσαν τα άτομα να βελτιώσουν τη θέση τους.

Η έννοια της ισορροπίας είναι εξαιρετικά χρήσιμη για να κατανοήσουμε τις οικονομικές αλληλεπιδράσεις, επειδή μας εξασφαλίζει τον τρόπο

Μια οικονομική κατάσταση είναι σε **ισορροπία** (equilibrium) όταν κανένα άτομο δεν μπορεί να βελτιώσει τη θέση του κάνοντας κάτι διαφορετικό.

Erik Isakson/Getty Images

Δείτε πως λειτουργεί η ισορροπία στην πράξη, στην ουρά μπροστά στο ταμείο.

να παρακάμψουμε πολλές σύνθετες λεπτομέρειες αυτών των αλληλεπιδράσεων. Για να κατανοήσουμε τι θα συμβεί όταν ανοίξει ένα νέο ταμείο σε ένα σούπερ μάρκετ, δεν χρειάζεται να απασχολήσετε τη σκέψη σας για το πώς ακριβώς θα αναδιαταχθούν οι πελάτες, ποιος θα μπει μπροστά από ποιον, ποιο ακριβώς ταμείο είναι εκείνο που μόλις άνοιξε, και ούτω καθεξής. Το μόνο που πρέπει να γνωρίζετε είναι ότι κάθε φορά που γίνεται μια αλλαγή, η κατάσταση θα κινηθεί προς την ισορροπία.

Το γεγονός ότι οι αγορές κινούνται προς την ισορροπία είναι ο λόγος για τον οποίο μπορούμε να στηριζόμαστε σε αυτές, προσδοκώντας ότι θα λειτουργούν με έναν προβλέψιμο τρόπο. Στην πραγματικότητα, μπορούμε να εμπιστευθούμε τις αγορές ότι θα μας προσφέρουν τα βασικά αγαθά που είναι αναγκαία για τη ζωή μας. Παραδείγματος χάρη, οι κάτοικοι των μεγάλων πόλεων μπορούν να είναι βέβαιοι ότι τα σούπερ μάρκετ θα είναι πάντοτε γεμάτα με τα χρήσιμα αγαθά. Γιατί; Επειδή εάν κάποιος έμπορος που διανέμουν τρόφιμα δεν διατηρούν τα ράφια του καταστήματός τους γεμάτα με αγαθά, τότε δημιουργείται μια μεγάλη ευκαιρία για κέρδος για τους εμπόρους που έχουν γεμάτα τα ράφια τους – και τότε θα μετακινηθούν οι άνθρωποι προς τα γεμάτα σούπερ μάρκετ, όπως ακριβώς μετακινούνται οι πελάτες προς ένα ταμείο που μόλις άνοιξε να βελτιώσουν τη θέση τους.

Συνεπώς, η αγορά διασφαλίζει ότι θα είναι πάντοτε διαθέσιμη επαρκής ποσότητα και ποικιλία τροφίμων για τους κατοίκους μιας πόλης. Και επιστρέφοντας στην πέμπτη μας αρχή, αυτό ακριβώς επιτρέπει στους κατοίκους της πόλης, να είναι κάτοικοι πόλης – η εξειδίκευση σε μια εργασία που κάνουν στην πόλη, αντί να μένουν σε αγροκτήματα και να καλλιεργούν οι ίδιοι τα τρόφιμα που χρειάζονται.

Μια οικονομία της αγοράς, όπως έχουμε δει, επιτρέπει στους ανθρώπους να αποκομίζουν οφέλη από το εμπόριο. Πώς ξέρουμε, όμως, πόσο καλά λειτουργεί μια τέτοια οικονομία; Η επόμενη αρχή δίνει ένα μέτρο με το οποίο μπορούμε να αξιολογήσουμε την επίδοση μιας οικονομίας.

Αρχή 7η: Οι παραγωγικοί πόροι πρέπει να χρησιμοποιούνται αποτελεσματικά προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι της κοινωνίας

Ας υποθέσουμε ότι παρακολουθείτε ένα μάθημα σε μια αίθουσα διδασκαλίας που είναι πολύ μικρή για τον αριθμό των σπουδαστών –και αναγκαστικά κάποιοι στέκονται όρθιοι ή κάθονται στο δάπεδο– παρά το γεγονός ότι την ίδια στιγμή, κάπου δίπλα τους, είναι διαθέσιμες μεγάλες και κενές αίθουσες διδασκαλίας. Θα λέγατε, και δικαιολογημένα, ότι αυτός δεν είναι σωστός τρόπος με τον οποίο μπορεί να λειτουργεί ένα κολέγιο. Οι οικονομολόγοι θα αποκαλούσαν την κατάσταση αυτή ως *αναποτελεσματική* χρήση πόρων. Όμως, εάν η αναποτελεσματική χρήση των πόρων δεν είναι επιθυμητή, τότε τι σημαίνει *αποτελεσματική* χρήση των πόρων; Μπορεί να σκεφθείτε ότι η αποτελεσματική χρησιμοποίηση των πόρων έχει σχέση με το χρήμα, δηλαδή, ότι ενδεχομένως να μετρείται σε χρηματικούς όρους. Ωστόσο, στην οικονομική, όπως και στη ζωή, το χρήμα είναι μόνον ένα μέσο για την επίτευξη άλλων σκοπών. Το μέτρο που πραγματικά ενδιαφέρει τους οικονομολόγους δεν είναι το χρήμα, αλλά η ικανοποίηση ή η ευημερία των ανθρώπων. Οι οικονομολόγοι λένε ότι *οι παραγωγικοί πόροι μιας οικονομίας χρησιμοποιούνται αποτελεσματικά όταν χρησιμοποιούνται με τρόπο που αξιοποιεί πλήρως όλες τις ευκαιρίες για να βελτιωθεί η ζωή όλων των ανθρώπων*. Ή, με μια άλλη διατύπωση, μια οικονομία είναι *αποτελεσματική* όταν αξιοποιεί όλες τις διαθέσιμες ευκαιρίες για να βελτιώσει τη θέση ορισμένων ανθρώπων χωρίς να επιδεινώνει τη θέση κανενός άλλου.

Μια οικονομία είναι **αποτελεσματική** (efficient) εάν αξιοποιεί κάθε ευκαιρία για να βελτιώσει τη ζωή κάποιων μελών της χωρίς να επιδεινώνει τη ζωή κάποιων άλλων.

Στο παράδειγμά μας με την αίθουσα διδασκαλίας, έχουμε έναν ξεκάθαρο τρόπο να βελτιώσουμε τη θέση όλων – να μετακινήσουμε τους σπουδαστές σε μια μεγαλύτερη αίθουσα διδασκαλίας, και έτσι να κάνουμε τα πράγματα καλύ-

τερα για τους σπουδαστές μιας τάξης χωρίς να επιδεινώνουμε τη θέση κανενός. Η παράδοση του μαθήματος σε μια μικρότερη αίθουσα διδασκαλίας είναι ένας αναποτελεσματικός τρόπος χρησιμοποίησης των πόρων του κολεγίου.

Όταν μια οικονομία είναι αποτελεσματική, τότε αποκομίζει τα μέγιστα δυνατά οφέλη από το εμπόριο, με δεδομένους τους διαθέσιμους παραγωγικούς της πόρους. Γιατί; Επειδή δεν είναι δυνατόν να αναδιατάξουμε τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούνται ώστε να βελτιωθεί η θέση όλων. Όταν μια οικονομία είναι αποτελεσματική, μπορεί μεν να βελτιωθεί η θέση ενός ατόμου με αναδιάταξη του τρόπου με τον οποίο χρησιμοποιούνται οι πόροι, αλλά μόνον με την επιδείνωση της θέσης κάποιου άλλου ατόμου.

Επιστρέφοντας στο παράδειγμά μας με την αίθουσα διδασκαλίας, εάν όλες οι άλλες μεγαλύτερες αίθουσες χρησιμοποιούνταν ήδη, τότε το κολέγιο θα λειτουργούσε αποτελεσματικά: η τάξη σας θα μπορούσε να βελτιώσει τη θέση της μόνον μετακινούμενη σε μια άλλη μεγαλύτερη αίθουσα. Τότε όμως θα επιδεινώνατε τη θέση των άλλων σπουδαστών, επειδή θα τους αναγκάζατε να μετακινηθούν σε μια άλλη μικρότερη αίθουσα. Ερχόμαστε έτσι στην έβδομη αρχή: *Οι παραγωγικοί πόροι θα πρέπει να χρησιμοποιούνται όσο πιο αποτελεσματικά είναι εφικτό, προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι της κοινωνίας*.

Θα πρέπει οι υπεύθυνοι για τη χάραξη της οικονομικής πολιτικής να επιδιώκουν πάντοτε την οικονομική αποτελεσματικότητα; Ασφαλώς, όχι πάντοτε, επειδή η αποτελεσματικότητα είναι μόνον ένα μέσο για την επίτευξη των στόχων της κοινωνίας. Μερικές φορές η αποτελεσματικότητα μπορεί να έρχεται σε σύγκρουση με έναν στόχο που η κοινωνία θεωρούσε ότι άξιζε να επιτευχθεί. Παραδείγματος χάρη, στις περισσότερες οικονομίες, οι άνθρωποι ενδιαφέρονται και για άλλα ζητήματα, όπως η **δικαιοσύνη**. Και συνήθως πραγματοποιείται μια αντιστάθμιση μεταξύ δικαιοσύνης και αποτελεσματικότητας: πολιτικές που προάγουν τη δικαιοσύνη συχνά το επιτυγχάνουν με κόστος τη μείωση της αποτελεσματικότητας στην οικονομία, και αντιστρόφως.

Για να κατανοήσετε το παραπάνω, σκεφθείτε τις θέσεις στάθμευσης, σε δημόσιο χώρο, που προορίζονται για άτομα με ειδικές ανάγκες. Πολλοί άνθρωποι έχουν δυσκολίες στο περπάτημα ή είναι ανάπηροι και, επομένως, είναι αναντίρρητα δίκαιο να υπάρχουν στους δημόσιους χώρους στάθμευσης, ξεχωριστές θέσεις που θα χρησιμοποιούνται μόνον από άτομα με ειδικές ανάγκες. Όμως, θα έχετε παρατηρήσει ότι στην περίπτωση αυτή υπάρχει και κάποιος βαθμός αναποτελεσματικότητας. Για να διασφαλιστεί ότι θα υπάρχει μια διαθέσιμη θέση στάθμευσης για ένα άτομο με ειδικές ανάγκες όταν θα την χρειαστεί, συνήθως υπάρχουν περισσότερες θέσεις στάθμευσης απ' ό,τι θα μπορούσαν να καλύψουν τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Κατά συνέπεια, μένουν ανεκμετάλλετες επιθυμητές θέσεις στάθμευσης. (Και ο πειρασμός για οδηγούς που δεν ανήκουν στα άτομα με ειδικές ανάγκες να αφήσουν το αυτοκίνητο σε αυτές τις θέσεις στάθμευσης είναι τόσο μεγάλος που πρέπει να αποθαρρυνθούν με τον φόβο της επιβολής προστίμου).

Εκτός, λοιπόν, από την πρόσληψη υπαλλήλων που κατανέμουν τους χώρους στάθμευσης, είναι φανερό ότι έχουμε μια σύγκρουση μεταξύ *δικαιοσύνης*, που καθιστά πιο «δίκαιη» τη ζωή των ατόμων με ειδικές ανάγκες, και *αποτελεσματικότητας*, που διασφαλίζει ότι όλες οι διαθέσιμες ευκαιρίες για να βελτιωθεί η θέση των ανθρώπων πρέπει να αξιοποιούνται πλήρως, χωρίς να αφήνουν ποτέ ανεκμετάλλετες θέσεις στάθμευσης.

Το πόσο μακριά μπορούν να προχωρήσουν οι υπεύθυνοι για τη χάραξη της οικονομικής πολιτικής με την προαγωγή της δικαιοσύνης εις βάρος της αποτελεσματικότητας, είναι ένα δύσκολο ζήτημα που βρίσκεται στην καρδιά της πολιτικής διαδικασίας. Και ως τέτοιο, δεν είναι ένα ζήτημα στο οποίο θα μπορούσαν να απαντήσουν οι οικονομολόγοι. Εκείνο, όμως, που είναι σημαντικό για τον οικονομολόγο είναι να επιδιώξει τη χρησιμοποίηση των παραγωγικών πόρων της οικονομίας όσο είναι δυνατόν πιο αποτελεσματικά για να επιτύχει τους στόχους της κοινωνίας, όποιοι και αν είναι οι στόχοι αυτοί.

Αρχή 8η: Οι αγορές συνήθως οδηγούν σε αποτελεσματικότητα, αλλά όταν δεν το κάνουν, η κρατική παρέμβαση μπορεί να βελτιώσει την κοινωνική ευημερία

Δεν υφίσταται κάποια υπηρεσία της ομοσπονδιακής κυβέρνησης των Ηνωμένων Πολιτειών επιφορτισμένη με το καθήκον διασφάλισης της γενικής οικονομικής αποτελεσματικότητας της αμερικανικής οικονομίας της αγοράς – ούτε υπάρχουν φορείς στις ΗΠΑ που να είναι επιφορτισμένοι με το καθήκον να ελέγχουν ότι οι νευροχειρουργοί δεν θα καταγίνονται με το όργωμα χωραφιών ή ότι οι αγρότες της Μινεσότα δεν θα προσπαθούν να φυτέψουν πορτοκαλεώνες. Το κράτος δεν χρειάζεται να επιβάλει την αποτελεσματική χρήση των παραγωγικών πόρων, επειδή στις περισσότερες περιπτώσεις το έργο αυτό επιτελείται από το *αόρατο χέρι* της οικονομίας. Οι οικονομολόγοι χρησιμοποιούν τον όρο *αόρατο χέρι* για να εξηγούν στον τρόπο με τον οποίο μια οικονομία της αγοράς καταφέρνει να αξιοποιήσει τη δύναμη του ατομικού συμφέροντος προς όφελος της κοινωνίας.

Τα κίνητρα που είναι ενσωματωμένα σε μια οικονομία της αγοράς διασφαλίζουν ότι οι παραγωγικοί πόροι κατανέμονται συνήθως στις σωστές χρήσεις και ότι οι ευκαιρίες που έχουν οι άνθρωποι να βελτιώσουν τη θέση τους δεν αφήνονται ανεκμετάλλετες. Εάν ένα κολλέγιο γινόταν γνωστό για τη συνήθειά του να βάζει πολλούς σπουδαστές σε μικρές αίθουσες διδασκαλίας, ενώ την ίδια στιγμή αφήνει αναξιοποίητες μεγάλες αίθουσες διδασκαλίας, θα διαπίστωνε γρήγορα ότι θα μειωνόταν ο αριθμός των σπουδαστών που θα εγγράφονταν, γεγονός που έθετε σε

Δικαιοσύνη (equity) σημαίνει να παίρνουν όλοι το μερίδιο που δικαιούνται. Δεδομένου, όμως, ότι οι άνθρωποι διαφωνούν σχετικά με το τι είναι «δίκαιο», η δικαιοσύνη δεν είναι τόσο καλώς καθορισμένη ως έννοια όσο η αποτελεσματικότητα.

Μερικές φορές η δικαιοσύνη λειτουργεί εις βάρος της αποτελεσματικότητας.

Construction Photography/Corbis

κίνδυνο την εργασία των διευθυντών του κολεγίου. Η «αγορά» για σπουδαστές κολεγίου θα αντιδρούσε με έναν τρόπο που θα ωθούσε τους διευθυντές του κολεγίου να το λειτουργούν αποτελεσματικά.

Μια αναλυτική εξήγηση του γιατί οι αγορές επιτελούν συνήθως πολύ καλά το έργο τους να διασφαλίζουν ότι οι παραγωγικοί πόροι θα χρησιμοποιούνται καλά δεν μπορεί να δοθεί προτού μελετήσουμε τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν στην πραγματικότητα οι αγορές. Ωστόσο, ο βασικότερος λόγος είναι ότι σε μια οικονομία της αγοράς, στην οποία τα άτομα είναι ελεύθερα να επιλέγουν τι θα καταναλώνουν και τι θα παράγουν, οι άνθρωποι αξιοποιούν συνήθως τις ευκαιρίες για αμοιβαίο όφελος – δηλαδή, αξιοποιούν τα οφέλη από το εμπόριο.

Εάν υπάρχει ένας τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι μπορούν να βελτιώσουν τη θέση τους, τότε οι άνθρωποι αποδεικνύονται συνήθως ικανοί να αξιοποιήσουν αυτή την ευκαιρία. Και αυτό ακριβώς είναι που ορίζει την αποτελεσματικότητα: η αξιοποίηση όλων των ευκαιριών ώστε να βελτιωθεί η θέση ορισμένων ανθρώπων χωρίς να επιδεινωθεί η θέση κάποιων άλλων. Και έτσι, οδηγούμαστε στην όγδοη αρχή της οικονομικής: *Επειδή οι άνθρωποι συνήθως αξιοποιούν τα οφέλη από το εμπόριο, οι αγορές συνήθως οδηγούν στην αποτελεσματικότητα.*

Ωστόσο, η αρχή ότι οι αγορές είναι γενικά αποτελεσματικές έχει τις εξαιρέσεις της. Στις περιπτώσεις *αποτυχίας της αγοράς*, η επιδίωξη του ατόμου να προαγάγει το προσωπικό του συμφέρον, πράγμα που βλέπουμε να γίνεται στις αγορές, επιδεινώνει τη θέση της κοινωνίας – πράγμα που σημαίνει ότι η έκβαση της αγοράς είναι αναποτελεσματική.

Ας μελετήσουμε την περίπτωση της κυκλοφοριακής συμφόρησης. Πάρα πολλά αυτοκίνητα στον δρόμο προκαλούν κυκλοφοριακή συμφόρηση, με αποτέλεσμα καθυστερήσεις που κοστίζουν σε όλους αλλά και αύξηση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης. Ωστόσο, κανένας μεμονωμένος οδηγός, όταν αποφασίζει να μετακινηθεί μόνος του με ιδιωτικό αυτοκίνητο, δεν έχει κίνητρο να λάβει υπόψη του την αυξημένη συμφόρηση και τη ρύπανση που προκαλεί στους άλλους. Αυτό είναι ένα είδος αποτυχίας της αγοράς, όπου η επιδίωξη του ατομικού συμφέροντος επιδεινώνει τη θέση του συνόλου.

Για την αντιμετώπιση αυτής της αποτυχίας της αγοράς υπάρχουν αρκετές λύσεις. Μεταξύ των λύσεων αυτών περιλαμβάνονται ο καθορισμός διόδων, η επιδότηση του κόστους μετακίνησης με μέσα μαζικής μεταφοράς και η επιβολή φόρων στην πώληση βενζίνης στα επιβατικά ιδιωτικής χρήσης. Τα παραπάνω διορθωτικά μέτρα θα άλλαζαν τα κίνητρα των επιδοξων οδηγών, παρακινώντας τους να οδηγούν λιγότερο συχνά το ιδιωτικό τους αυτοκίνητο. Αλλά οι λύσεις αυτές εμπεριέχουν και ένα άλλο χαρακτηριστικό: καθεμία βασίζεται στην κρατική παρέμβαση στην αγορά, η οποία μας οδηγεί στο δεύτερο μισό αυτής της αρχής: *Όταν οι αγορές δεν οδηγούν σε αποτελεσματικότητα, τότε η κρατική παρέμβαση μπορεί να βελτιώσει την κοινωνική ευημερία.*

Ωστόσο, εκτός από περιπτώσεις αποτυχίας της αγοράς, ο γενικός κανόνας είναι ότι οι αγορές αποτελούν έναν εξαιρετικά καλό τρόπο οργάνωσης μιας οικονομίας.

Σύντομη ανασκόπηση

- Οι περισσότερες οικονομικές καταστάσεις εμπεριέχουν την **αλληλεπίδραση** των επιλογών, η οποία ενίοτε οδηγεί σε μη επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Στην οικονομία της αγοράς, η αλληλεπίδραση επενεργεί μέσω του **εμπορίου** μεταξύ ατόμων.
- Τα άτομα διενεργούν εμπόριο μεταξύ τους, επειδή υπάρχουν **οφέλη από το εμπόριο**, που προκύπτουν από την **εξειδίκευση**. Οι αγορές συνήθως κινούνται προς την **ισορροπία**, επειδή οι άνθρωποι αξιοποιούν τα οφέλη από το εμπόριο.
- Για να επιτύχει μια κοινωνία τους στόχους της, η χρησιμοποίηση των παραγωγικών πόρων πρέπει να είναι **αποτελεσματική**. Αλλά σε μια οικονομία, όμως, όπως ισχύει με την αποτελεσματικότητα, μπορεί να είναι επιθυμητή η **δικαιοσύνη**. Σε αυτές τις περιπτώσεις, συχνά πραγματοποιείται μια αντιστάθμιση μεταξύ δικαιοσύνης και αποτελεσματικότητας.
- Εκτός από ορισμένες σαφώς καθορισμένες εξαιρέσεις, οι αγορές είναι κατά κανόνα αποτελεσματικές. Όταν οι αγορές δεν μπορούν να επιτύχουν την αποτελεσματικότητα, η παρέμβαση του κράτους μπορεί να βελτιώσει την κοινωνική ευημερία.

Ελέγξτε τι έχετε κατανοήσει 1.3

1. Εξηγήστε πώς καθένα από ακόλουθα συνάδει με μία από τις αρχές της αλληλεπίδρασης.
 - α. Χρησιμοποιώντας την Amazon, κάθε φοιτητής που θέλει να πουλήσει ένα μεταχειρισμένο πανεπιστημιακό σύγγραμμα στην τιμή τουλάχιστον των 30 δολαρίων μπορεί να το πουλήσει σε καθέναν που είναι διατεθειμένος να πληρώσει τα 30 δολάρια.
 - β. Σε ένα συνεργατικό κολέγιο, οι φοιτητές μπορούν να κανονίσουν να κάνουν ιδιαίτερα μαθήματα σε θέματα που είναι καλοί (όπως τα οικονομικά), με αντάλλαγμα να δέχονται ιδιαίτερα μαθήματα σε θέματα που δεν είναι καλοί (όπως η φιλοσοφία).
 - γ. Οι δημοτικές αρχές θεσπίζουν νόμο που επιβάλλει στα μπαρ και τα νυκτερινά κέντρα, που λειτουργούν κοιντά σε περιοχές κατοικιών, να διατηρούν τα επίπεδα θορύβου τους κάτω από ένα ορισμένο όριο.
 - δ. Για την παροχή καλύτερης ιατρικής φροντίδας σε ασθενείς με χαμηλό εισόδημα, οι αρχές του δήμου αποφάσισαν να κλείσουν κάποιες υπολειπόμενες συνοικιακές κλινικές και να μεταφέρουν χρηματικούς πόρους στα κεντρικά νοσοκομεία.
 - ε. Στον δικτυακό τόπο της Amazon, βιβλία του ιδίου τίτλου, που έχουν περίπου την ίδια φθορά, πωλούνται περίπου στην ίδια τιμή.
2. Ποιο από τα ακόλουθα περιγράφει κατάσταση ισορροπίας; Ποιο όχι; Εξηγήστε την απάντησή σας.
 - α. Τα εστιατόρια που λειτουργούν απέναντι από τη λέσχη του πανεπιστημίου προσφέρουν πιο εύγευστο και φθηνότερο φαγητό από εκείνο που προσφέρεται στη λέσχη του πανεπιστημίου. Η πλειοψηφία των φοιτητών εξακολουθεί να γευματίζει στη λέσχη του πανεπιστημίου.
 - β. Τελευταία, παίρνετε το μετρό για να πάτε στη δουλειά σας. Εάν παίρνατε το λεωφορείο θα πληρώνατε φθηνότερο εισιτήριο, αλλά η διαδρομή θα διαρκούσε περισσότερο. Προτιμάτε, λοιπόν, να πληρώνετε το υψηλότερο εισιτήριο του μετρό για να εξοικονομείτε χρόνο.

Οι απαντήσεις δίνονται στο τέλος του βιβλίου.

1.4 Αλληλεπιδράσεις σε όλο το εύρος της οικονομίας

Η οικονομία στο σύνολό της έχει τις ανοδικές και τις καθοδικές φάσεις της: οι καλές οικονομικές περίοδοι όπου η οικονομία αναπτύσσεται (και οι οποίες ονομάζονται *ανακάμψεις*) εναλλάσσονται με τις κακές οικονομικές περιόδους όταν η οικονομία συρρικνώνεται (που ονομάζονται *υφέσεις*). Αυτοί οι κύκλοι συνήθως διαρκούν λιγότερο από μια δεκαετία. Ωστόσο, μακροπρόθεσμα, για μια περίοδο τουλάχιστον 10 ετών, η οικονομία συνήθως γίνεται ολοένα και μεγαλύτερη. Έτσι, εάν σχεδιάζαμε μία γραμμή που απεικονίζει το μέγεθος της οικονομίας με την πάροδο του χρόνου, θα έμοιαζε πολύ με τη διαδρομή ενός αυτοκινήτου που ανεβαίνει στην πλαγιά ενός βουνού: κατά τη διάρκεια του ταξιδιού μας, στο βραχυπρόθεσμο ορίζοντα, οδηγούμε περνώντας από λόφους και κοιλάδες· όμως, στο μακροπρόθεσμο διάστημα θα είναι σαν να ανεβαίνουμε αργά, αλλά αναπόφευκτα, προς τον προορισμό μας.

Για να κατανοήσουμε τις οικονομικές υφέσεις και ανακάμψεις, πρέπει να κατανοήσουμε τις αλληλεπιδράσεις σε όλο το εύρος της οικονομίας – και η κατανόηση της μεγάλης εικόνας της οικονομίας απαιτεί τρεις βασικές οικονομικές αρχές, τις οποίες συνοψίζουμε στον Πίνακα 1.3.

Αρχή 9η: Η δαπάνη ενός ατόμου είναι εισόδημα για ένα άλλο άτομο

Μεταξύ 2005 και 2011, η οικοδόμηση κατοικιών μειώθηκε δραματικά, σε ποσοστό πάνω από 60%, καθώς οι κατασκευαστικές εταιρείες διαπίστωναν ότι είναι ολοένα και δυσκολότερο να πουλήσουν κατοικίες. Αρχικά, η ζημιά περιοριζόταν κυρίως στον κατασκευαστικό τομέα. Με την πάροδο του χρόνου, όμως, η ύφεση εξαπλωνόταν σε όλους τους τομείς της οικονομίας, με την καταναλωτική δαπάνη να μειώνεται γενικά.

Γιατί, όμως, η κάμψη της δραστηριότητας στον κατασκευαστικό τομέα θα έπρεπε να σημαίνει άδεια καταστήματα στα εμπορικά κέντρα; Στο κάτω κάτω, τα εμπορικά κέντρα είναι χώροι στους οποίους πραγματοποιούν τις αγορές τους οι οικογένειες και όχι οι κατασκευαστές κτιρίων. Η απάντηση είναι ότι η χαμηλότερη δαπάνη για την αγορά κατοικιών προκάλεσε μείωση των εισοδημάτων σε όλη την οικονομία: οι άνθρωποι που απασχολούνταν είτε άμεσα στις κατασκευές, παράγοντας αγαθά και υπηρεσίες που χρησιμοποιούσαν οι κατασκευαστικές εταιρείες (σχιστόπλακες οροφής) είτε στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών για τους νέους ιδιοκτήτες κατοικιών (όπως νέα

έπιπλα), είτε έχασαν τη δουλειά τους είτε υποχρεώθηκαν να εργάζονται με χαμηλότερο μισθό. Και όταν τα εισοδήματα μειώνονται, μειώνεται και η καταναλωτική δαπάνη. Το παράδειγμα αυτό επεξηγεί την ένατη αρχή. *Η δαπάνη ενός ατόμου είναι εισόδημα για ένα άλλο άτομο.*

Σε μια οικονομία της αγοράς, οι άνθρωποι κερδίζουν το εισόδημά τους πουλώντας αγαθά – συμπεριλαμβανομένης και της εργασίας τους – σε άλλους. Εάν μια ομάδα στην οικονομία αποφασίσει, για οποιονδήποτε λόγο, να δαπανά περισσότερα, το εισόδημα των άλλων ομάδων θα αυξηθεί. Εάν μια ομάδα στην οικονομία αποφασίσει να δαπανά λιγότερα, το εισόδημα των άλλων ομάδων θα μειωθεί.

Επειδή η δαπάνη ενός ατόμου είναι εισόδημα για ένα άλλο άτομο, μια αλυσιδωτή αντίδραση των αλλαγών στη συμπεριφορά των ατόμων σχετικά με τις δαπάνες τους έχει κατά κανόνα συνέπειες που διαχέονται σε όλη την οικονομία. Παραδείγματος χάρη, μια μείωση της καταναλωτικής δαπάνης στα εμπορικά κέντρα οδηγεί σε μειωμένα οικογενειακά εισοδήματα· οι οικογένειες αντιδρούν μειώνοντας την καταναλωτική τους δαπάνη· έτσι, όμως, τίθεται σε κίνηση ένας δεύτερος κύκλος μειώσεων στα εισοδήματα, και ούτω καθεξής. Οι συνέπειες αυτές διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην κατανόηση των οικονομικών υφέσεων και ανακάμψεων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.3 Οι αρχές της αλληλεπίδρασης σε όλο το εύρος της οικονομίας

9. Η δαπάνη ενός ατόμου είναι εισόδημα για ένα άλλο άτομο.
10. Η συνολική δαπάνη παύει, μερικές φορές, να είναι εναρμονισμένη με την παραγωγική ικανότητα της οικονομίας· όταν συμβαίνει το παραπάνω, η οικονομική πολιτική της κυβέρνησης μπορεί να μεταβάλει τη δαπάνη.
11. Οι βελτιώσεις των προοπτικών της οικονομίας, με την πάροδο του χρόνου, οδηγούν σε οικονομική μεγέθυνση.

Αρχή 10η: Η συνολική δαπάνη παύει, μερικές φορές, να είναι εναρμονισμένη με την παραγωγική ικανότητα της οικονομίας· όταν συμβαίνει το παραπάνω, μπορεί να αηλιάξει η οικονομική πολιτική της κυβέρνησης

Η πανδημία του κορονοϊού μας πήγε λίγο πίσω, σε μια περίοδο της δεκαετίας του 1930, που είναι γνωστή και ως Μεγάλη Κρίση. Τότε, όπως και τώρα, η κατάρρευση των δαπανών στην οικονομία από καταναλωτές και επιχειρήσεις οδήγησε σε μια μεγάλη πτώση της συνολικής δαπάνης. Και στις δύο περιόδους η μεγάλη πτώση της συνολικής δαπάνης οδήγησε σε πολύ υψηλή ανεργία. Η μακροοικονομική εμφανίστηκε ως χωριστός κλάδος της οικονομίας στη δεκαετία του 1930 για να κατανοήσει τη Μεγάλη Κρίση.

Αυτό που έμαθαν οι οικονομολόγοι από τα προβλήματα της δεκαετίας του 1930 είναι ότι η συνολική δαπάνη – η ποσότητα των αγαθών και υπηρεσιών που οι καταναλωτές και οι επιχειρήσεις θέλουν να αγοράσουν – μερικές φορές δεν εναρμονίζεται με την ποσότητα των αγαθών και υπηρεσιών που η οικονομία μπορεί να παράγει. Τη δεκαετία του 1930, η δαπάνη ήταν πολύ χαμηλότερη από εκείνη που απαιτούνταν για να διατηρήσουν οι εργαζόμενοι των ΗΠΑ τις θέσεις εργασίας τους, και το αποτέλεσμα ήταν μια σοβαρή οικονομική ύφεση. Στην πραγματικότητα, η ελλειμματική συνολική δαπάνη είναι υπεύθυνη για τις περισσότερες, αν και όχι για όλες, τις οικονομικές υφέσεις.

Η συνολική δαπάνη μπορεί, επίσης, να είναι πολύ υψηλή. Σε αυτή την περίπτωση, η οικονομία πληττεται από *πληθωρισμό*, δηλαδή από μια άνοδο των τιμών σ' ολόκληρη την οικονομία. Η άνοδος αυτή των τιμών οφείλεται στο γεγονός ότι οι παραγωγοί, όταν η ποσότητα που οι άνθρωποι θέλουν να αγοράσουν υπερβαίνει την προσφορά, μπορούν να αυξήσουν τις τιμές τους και παρά ταύτα να βρίσκουν πρόθυμους αγοραστές.

Όταν η οικονομία βιώνει είτε μείωση στη συνολική δαπάνη είτε υπερβολική αύξηση της συνολικής δαπάνης, οι πολιτικές της κυβέρνησης μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την αντιμετώπιση των ανισορροπιών, πράγμα που οδηγεί στη δέκατη από τις αρχές μας: *Η συνολική δαπάνη, μερικές φορές, παύει να είναι εναρμονισμένη με την παραγωγική ικανότητα της οικονομίας. Όταν συμβαίνει κάτι τέτοιο, θα πρέπει να αλλάξει η οικονομική πολιτική της κυβέρνησης.*

Οι συνολικές δαπάνες, μερικές φορές, δεν εναρμονίζονται με την παραγωγική ικανότητα της οικονομίας. Η κυβέρνηση των ΗΠΑ πραγματοποιεί μεγάλες δαπάνες, σχεδόν για τα πάντα, από στρατιωτικό εξοπλισμό μέχρι την υγειονομική περίθαλψη και την παιδεία. Επιπλέον, μπορεί να επιλέξει να κάνει περισσότερες ή λιγότερες δαπάνες, ανάλογα με την κατάσταση της οικονομίας. Κατά παρόμοιο τρόπο, η κυβέρνηση μπορεί επίσης να μεταβάλει τα πόσα που εισπράττει το δημόσιο μέσω της φορολογίας, κάτι που με τη σειρά του επηρεάζει το διαθέσιμο εισόδημα που μένει για να δαπανήσουν οι καταναλωτές και οι επιχειρήσεις. Και ο έλεγχος της προσφοράς χρημάτων αποτελεί ένα επιπλέον ισχυρό εργαλείο με το οποίο η οικονομική πολιτική της κυβέρνησης μπορεί να επηρεάσει τη συνολική δαπάνη. Οι κρατικές δαπάνες, οι φόροι και ο έλεγχος της προσφοράς του χρήματος είναι τα εργαλεία της *μακροοικονομικής πολιτικής*.

Οι σύγχρονες κυβερνήσεις χρησιμοποιούν αυτά τα εργαλεία στην προσπάθειά τους να διαχειριστούν τη συνολική δαπάνη της οικονομίας, προσπαθώντας να την οδηγήσουν μέσα από τις συμπληγάδες της ύφεσης και του πληθωρισμού. Οι προσπάθειες αυτές δεν είναι πάντοτε επιτυχημένες – οι κοινωνίες εξακολουθούν να πλήττονται από οικονομικές υφέσεις και από περιόδους πληθωρισμού. Ωστόσο, είναι κοινή πεποίθηση ότι οι επιθετικές ενέργειες για τη διατήρηση της δαπάνης το 2008 και το 2009 βοήθησαν ώστε να μην μετατραπεί η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 σε μια πλήρη και βαθιά οικονομική κρίση. Και τελευταία, το 2020, το Κογκρέσο ενέκρινε ένα πακέτο οικονομικής ανακούφισης ύψους 2,2 τρισεκατομμυρίων δολαρίων για Αμερικανούς εργαζομένους και επιχειρήσεις ώστε να μετριαστούν τα πλήγματα από την πανδημία του κορονοϊού.

Αρχή 11η: Οι βελτιώσεις των προοπτικών της οικονομίας, με την πάροδο του χρόνου, οδηγούν σε οικονομική μεγέθυνση

Η σημερινή οικονομία των ΗΠΑ διαφέρει από την οικονομία των ΗΠΑ πριν από 20 χρόνια και είναι τελείως διαφορετική από την οικονομία των ΗΠΑ πριν από έναν αιώνα. Το ίδιο θα μπορούσε να λεχθεί για πολλές οικονομίες σε όλο τον κόσμο. Αυτές οι αλλαγές οφείλονται στην οικονομική μεγέθυνση και στην αύξηση του βιοτικού επιπέδου με την πάροδο του χρόνου, γεγονός που έχει κάνει τις Ηνωμένες Πολιτείες και πολλές άλλες χώρες κατά πολύ πλουσιότερες. Όπως ένα αυτοκίνητο που σκαρφαλώνει στην πλαγιά ενός βουνού, παρά τις κοιλάδες και τους λόφους κατά μήκος της διαδρομής, η συνολική πορεία των οικονομιών ήταν ανοδική μακροπρόθεσμα, όπως δείχνει το Σχήμα 1.1.

Πώς ερμηνεύεται η μεγέθυνση με την πάροδο του χρόνου; Η μεγέθυνση οφείλεται στην εμφάνιση νέων τεχνολογιών και στις αυξήσεις της ποσότητας των πόρων που διαθέτουμε για την παραγωγή – γη, εργασία, φυσικό κεφάλαιο και ανθρώπινο κεφάλαιο, τους οποίους παρουσιάσαμε προηγουμένως. Η κατοχή νέας τεχνολογίας και η αυξημένη διαθεσιμότητα πλουτοπαραγωγικών πόρων επιτρέπουν σε μια χώρα να αυξήσει τις οικονομικές της προοπτικές, τη συνολική ποσότητα αγαθών και υπηρεσιών που μπορεί να παράγει, γεγονός που οδηγεί σε υψηλότερο βιοτικό επίπεδο. Παραδείγματος χάριν, το 1820, το 80% των Αμερικανών εργαζομένων ασχολούνταν στη γεωργία· σήμερα, αυτό το ποσοστό είναι 2%. Ωστόσο, υπάρχει πολύ μεγαλύτερη ποσότητα και ποικιλία τροφίμων που διατίθενται σήμερα σε σχέση με τα τρόφιμα που ήταν διαθέσιμα πριν από 200 χρόνια. Η άνοδος της μηχανοποίησης και η τεχνολογική πολυπλοκότητα της γεωργίας – μεγάλα τρακτέρ και δορυφορική απεικόνιση – σηματοδοτούν

ΣΧΗΜΑ 1.1 Η μεγέθυνση της οικονομίας των ΗΠΑ στη διάρκεια του χρόνου

